

Aké horniny sú na Marse?

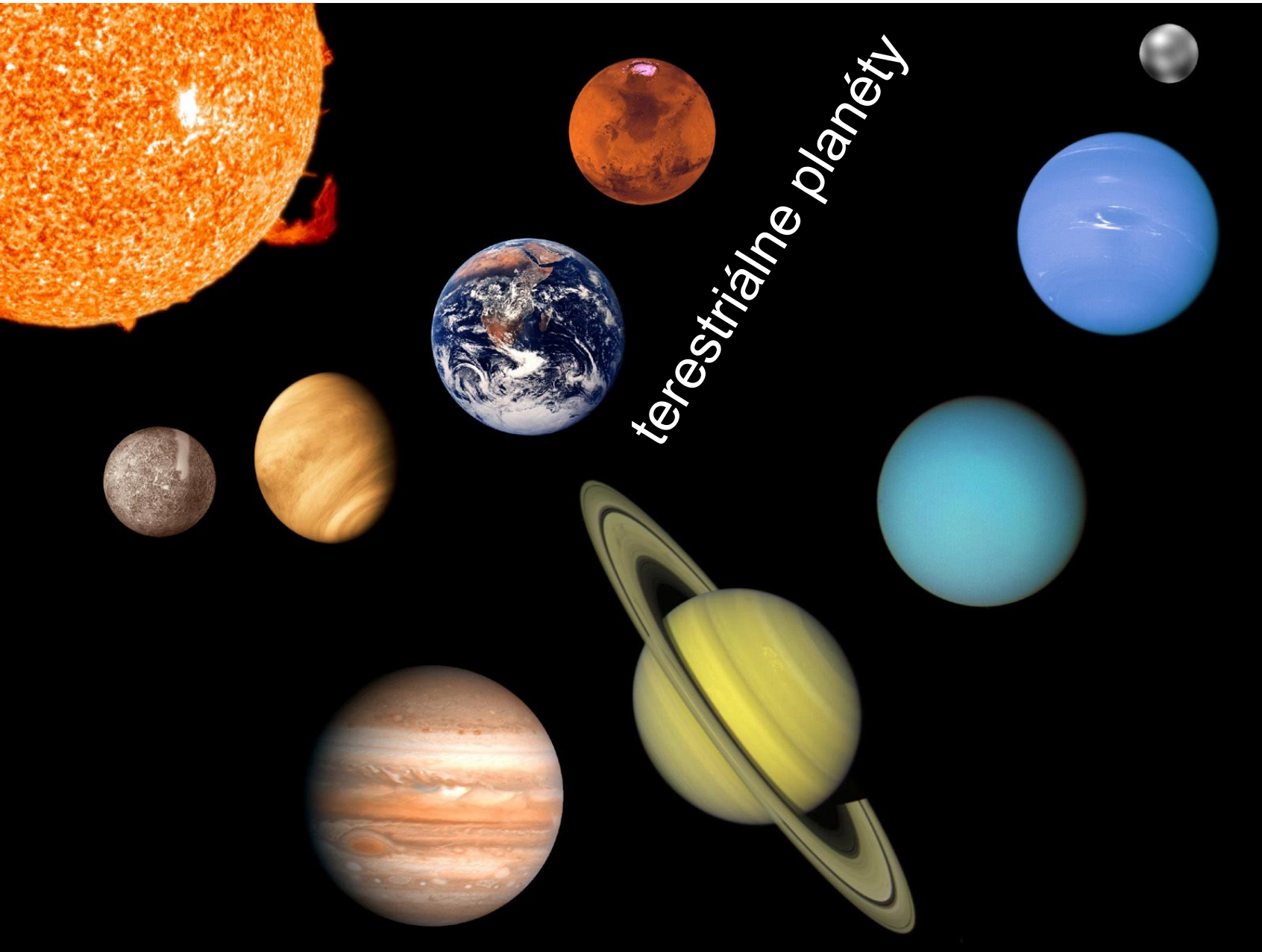
(Pohľadom Mössbauerovej spektrometrie)

Marcel MiGLiERiNi

Obsah

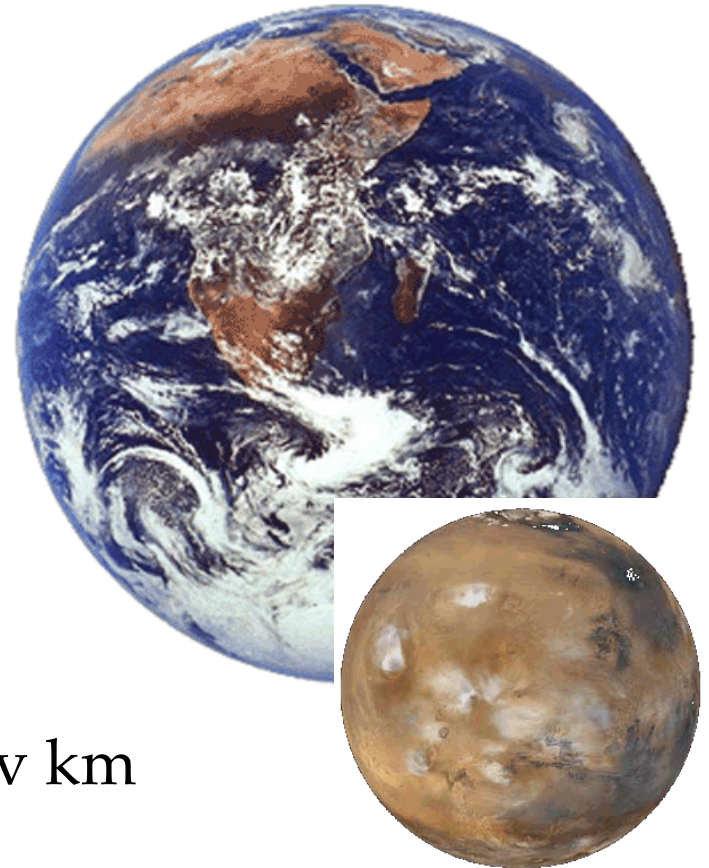
- Mars
  - základné údaje
- MER (Mars Exploration Rover)
  - experimentálne vybavenie
  - získané výsledky

Slnečná sústava

Mars

- dĺžka dňa: 24 hod 39 min 35 s
- doba obehu okolo Slnka: 687 dní
- vzdialenosť od Zeme
  - minimálna 54 500 000 km
  - maximálna 401 300 000 km
- priemer 6 780 km
  - 1/2 polomeru Zeme
  - 2-násobok veľkosti Mesiaca
- vzdialenosť od Slnka 227.7 miliónov km

Povrch Marsu

- priemerná povrchová teplota $-53\text{ }^{\circ}\text{C}$
  - denná teplota $+27\text{ }^{\circ}\text{C}$ (na rovníku cez poludnie)
  - nočná teplota $-128\text{ }^{\circ}\text{C}$ (počas polárnej noci)
- povrchový vietor (40 m/s)
- gravitácia: 38 % zemskej
- atmosféra
  - CO_2 - 95.3 %
  - N_2 - 2.7 %
  - Ar - 1.6 %

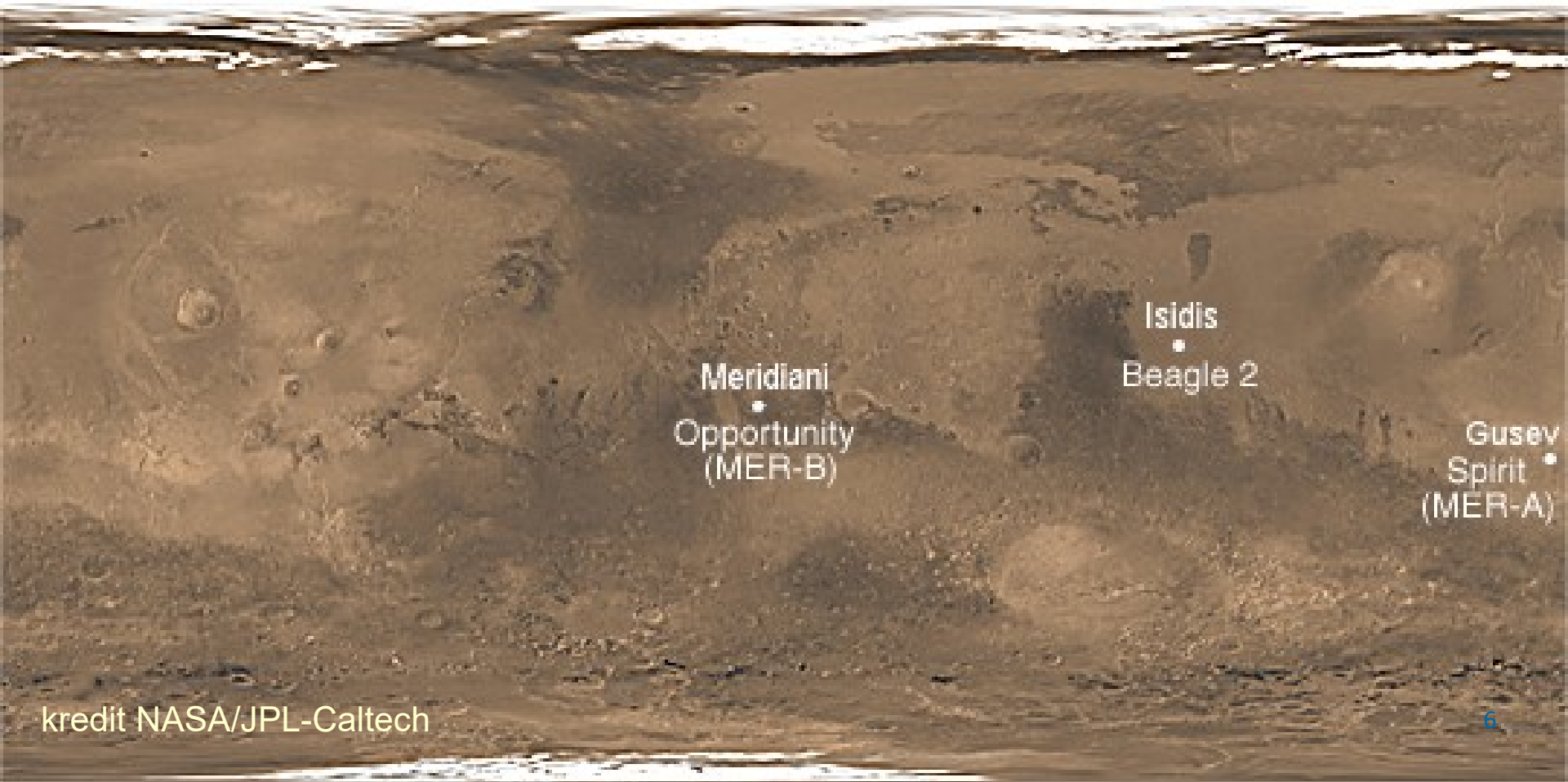
Misie na Mars

- Beagle 2
  - ESA, Bajkonur
  - Mars Express
  - 2.6.2003 → 25.12.2003 ✘
- MER-A Spirit
  - NASA, Cape Canaveral
  - Delta II
  - 10.6.2003 → 4.1.2004 ✔
- MER-B Opportunity
  - NASA, Cape Canaveral
  - Delta II
  - 7.7.2003 → 25.1.2004 ✔

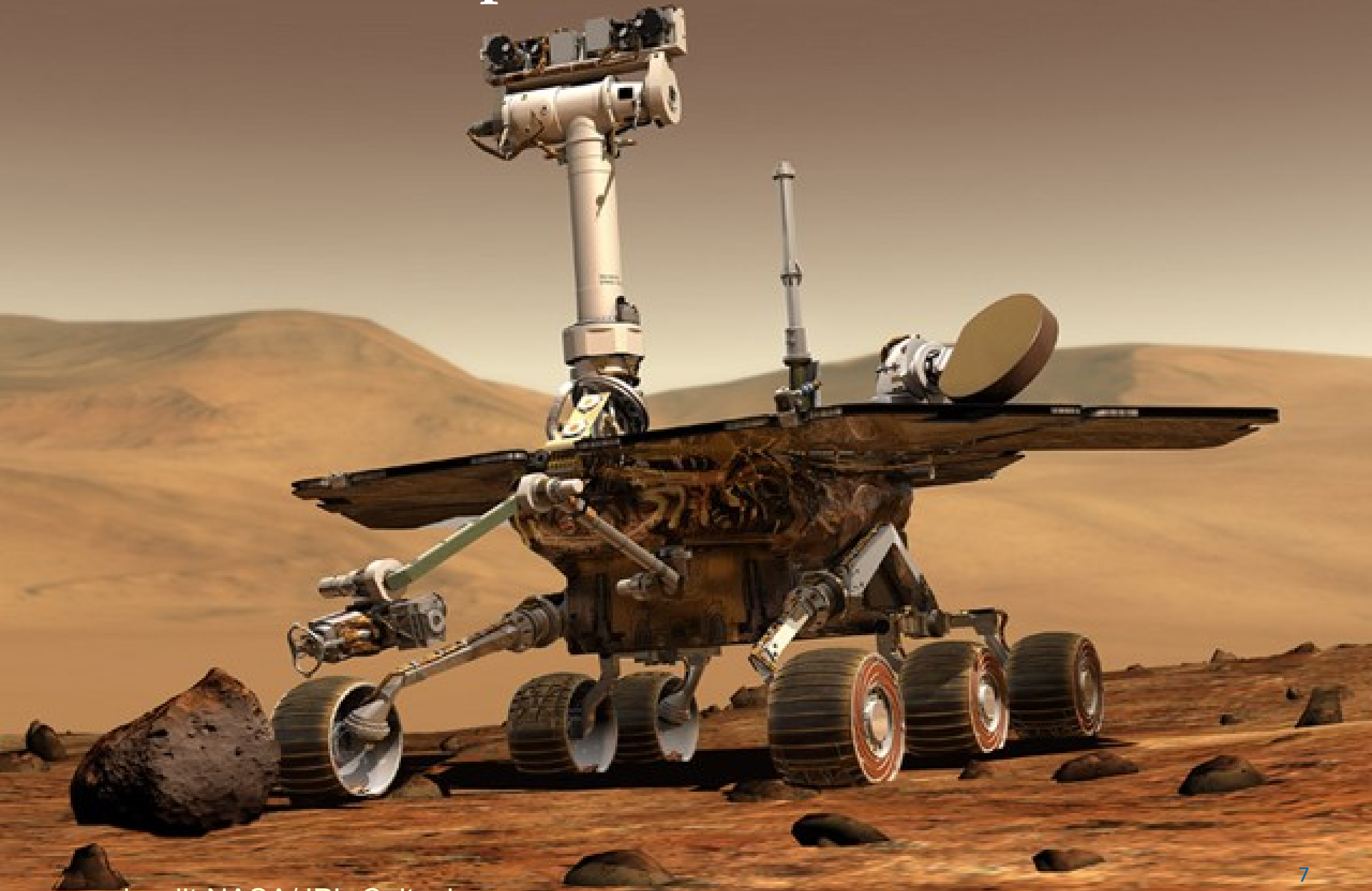

Miesto pristátia

- Spirit: kráter Gusev
  - predpoklad: vplyv tekutej vody v minulosti (pravdepodobne jazero)
- Opportunity: kráter Eagle v oblasti Meridiani Planum

MER – Mars Exploration Rover

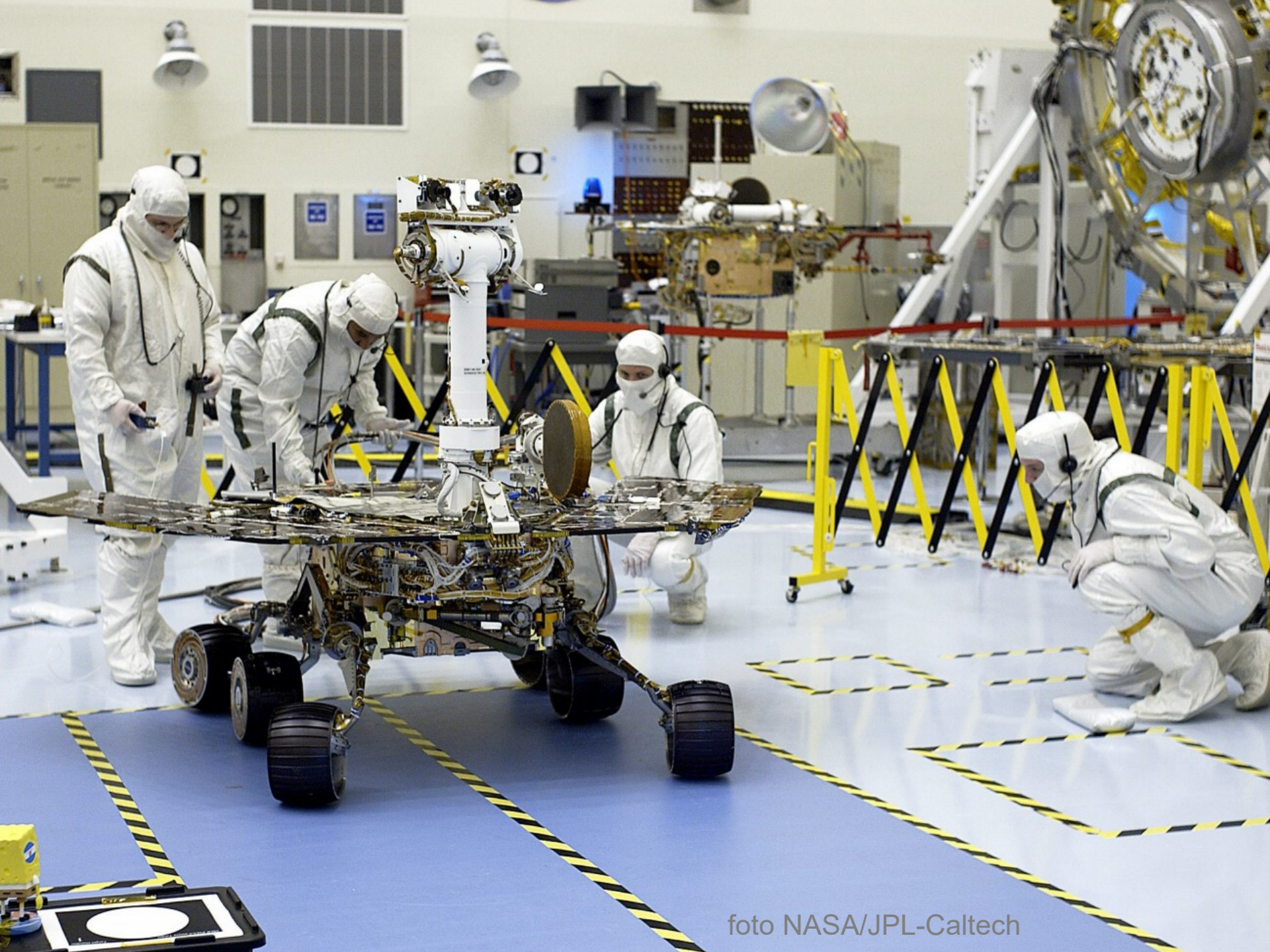
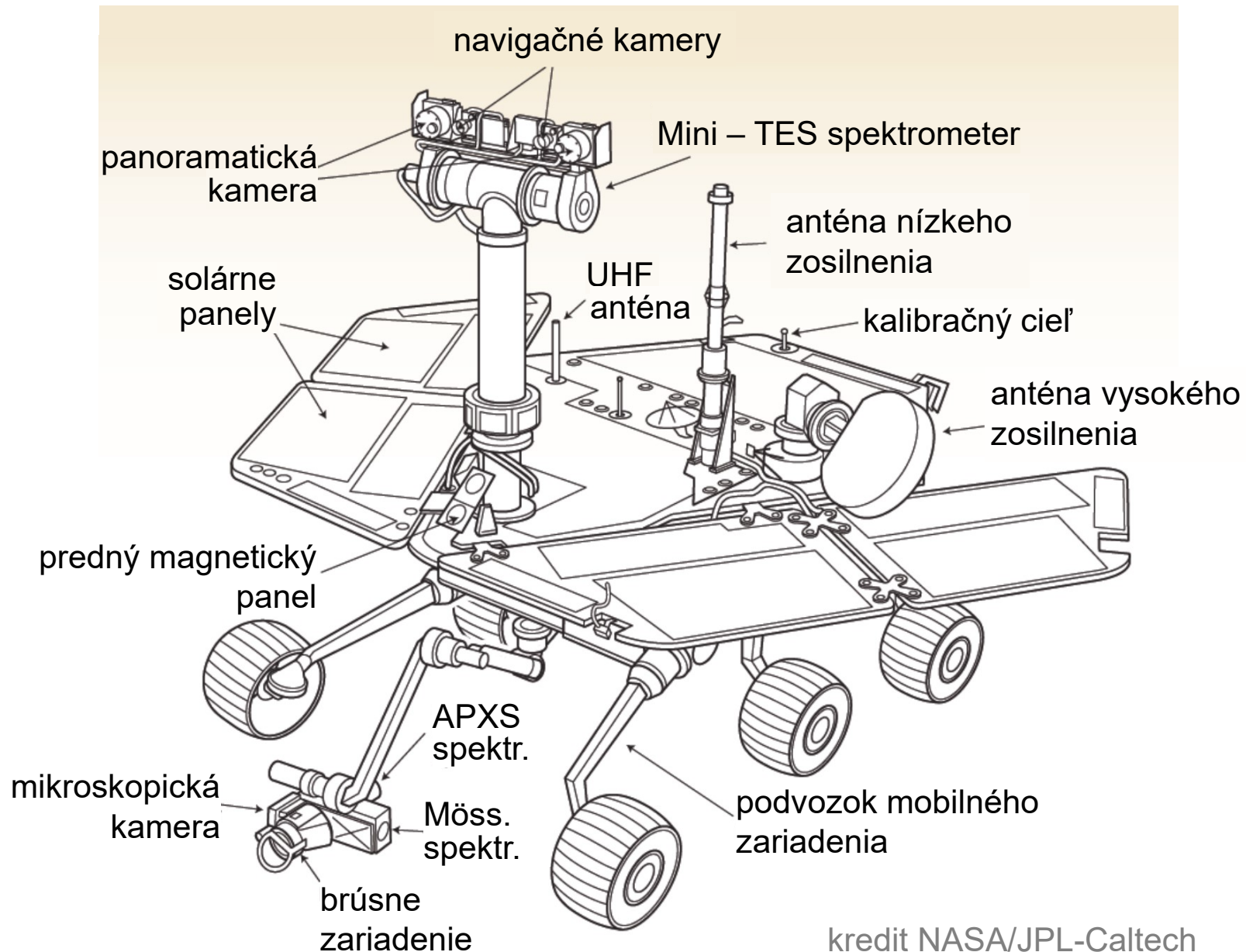

foto NASA/JPL-Caltech

Vybavenie MER

Prístrojové vybavenie MER

- PANCAM
  - multispektrálna stereo kamera
- Mini-TES
  - termálny emisný spektrometer
  - IČ spektrometer

výsuvné rameno (IDD = Instrument Deployment Device):

- APXS
  - α -particle X-ray spectrometer
- Mössbauerov spektrometer
- RAT = rock abrasion tool
  - D = 45 mm, h = 5 mm
- mikroskopická kamera
  - Microscopic Imager

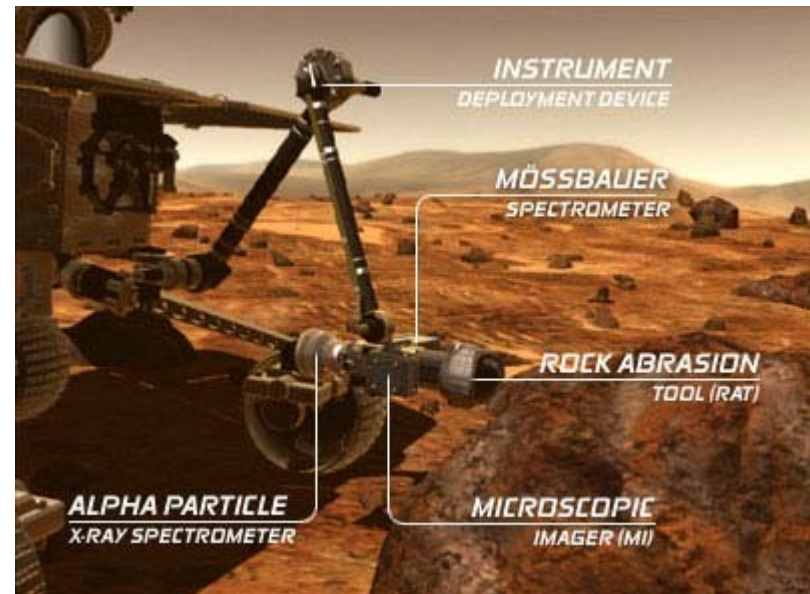
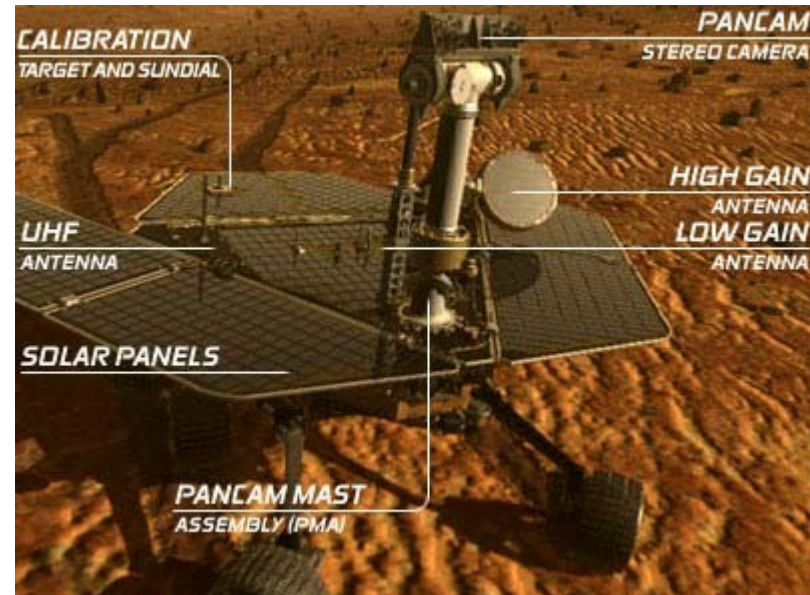

foto NASA/JPL-Caltech

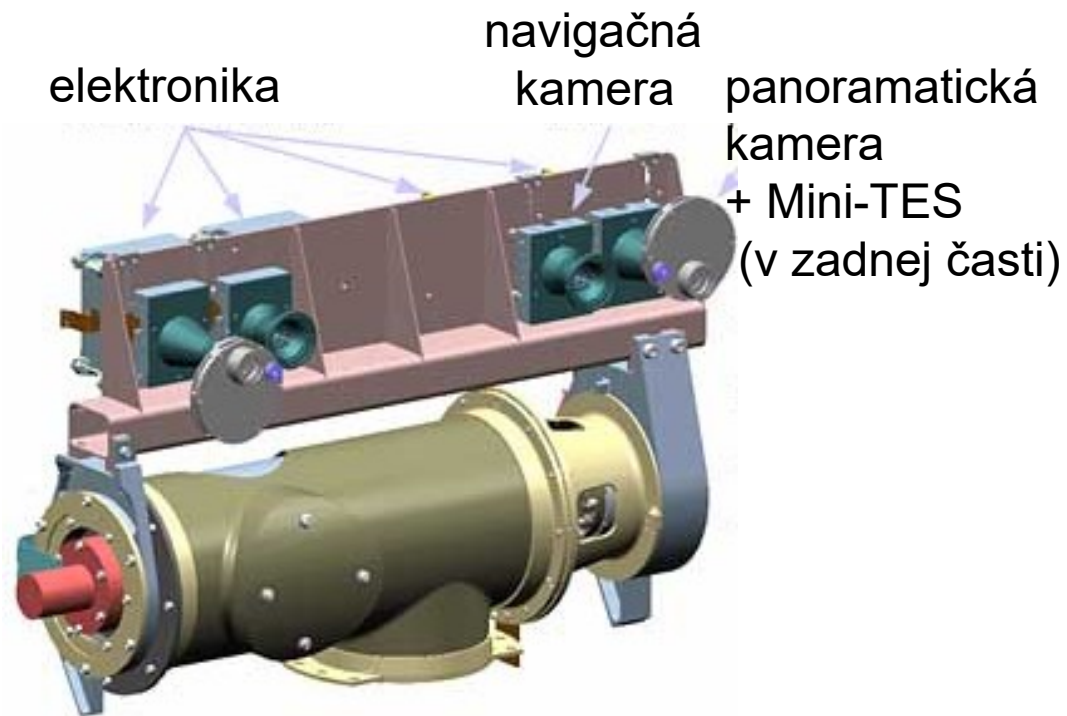
Stožiar rovera

■ PANCAM

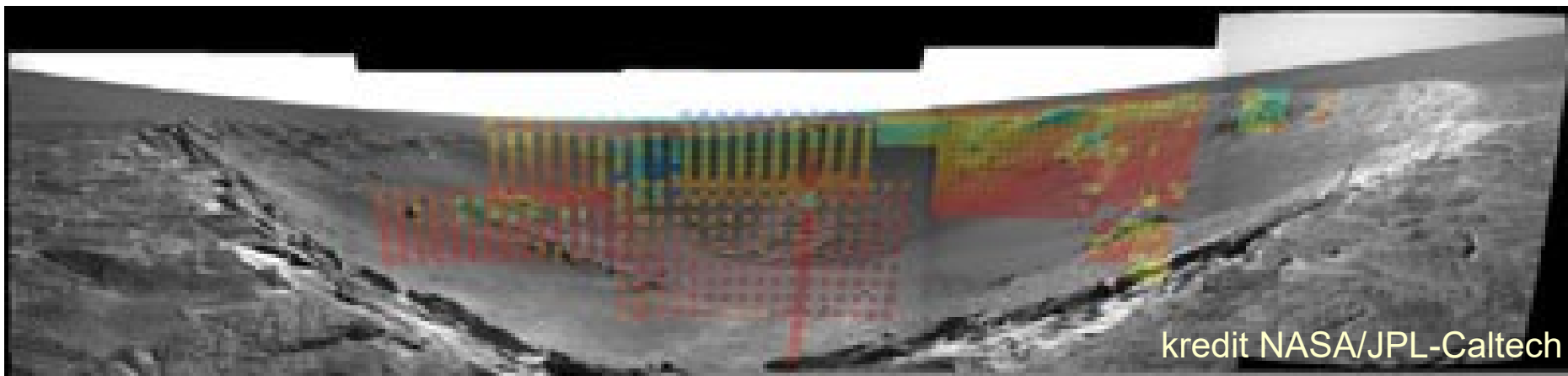
- 2 vysokorozlišovacie kamery

■ Mini-TES

- modrá - 53 °C
- červená 7 °C

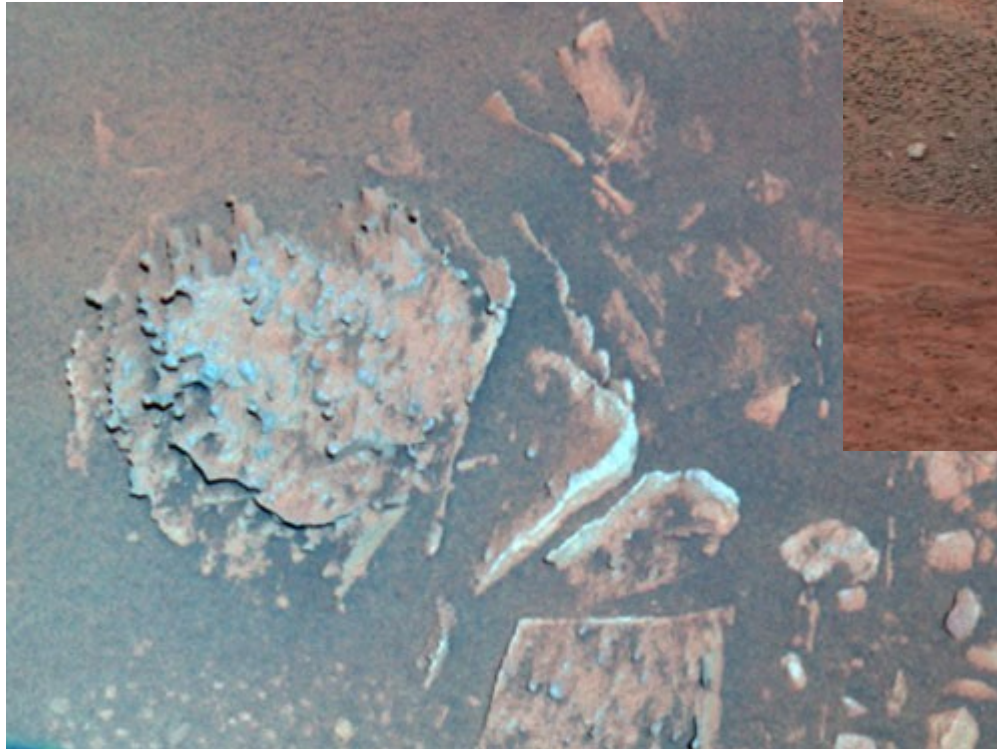
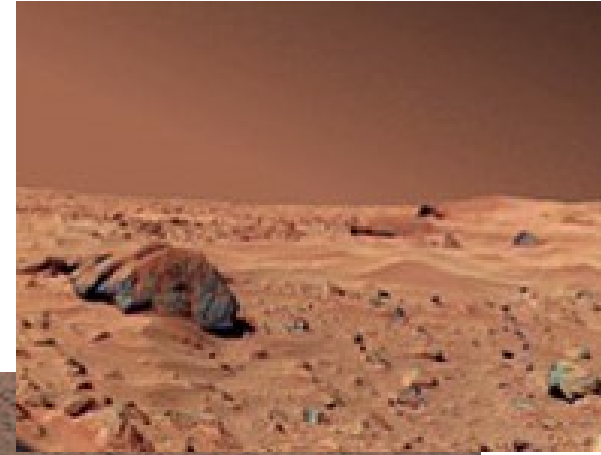
kráter Endurance

kredit NASA/JPL-Caltech

PANCAM kamera

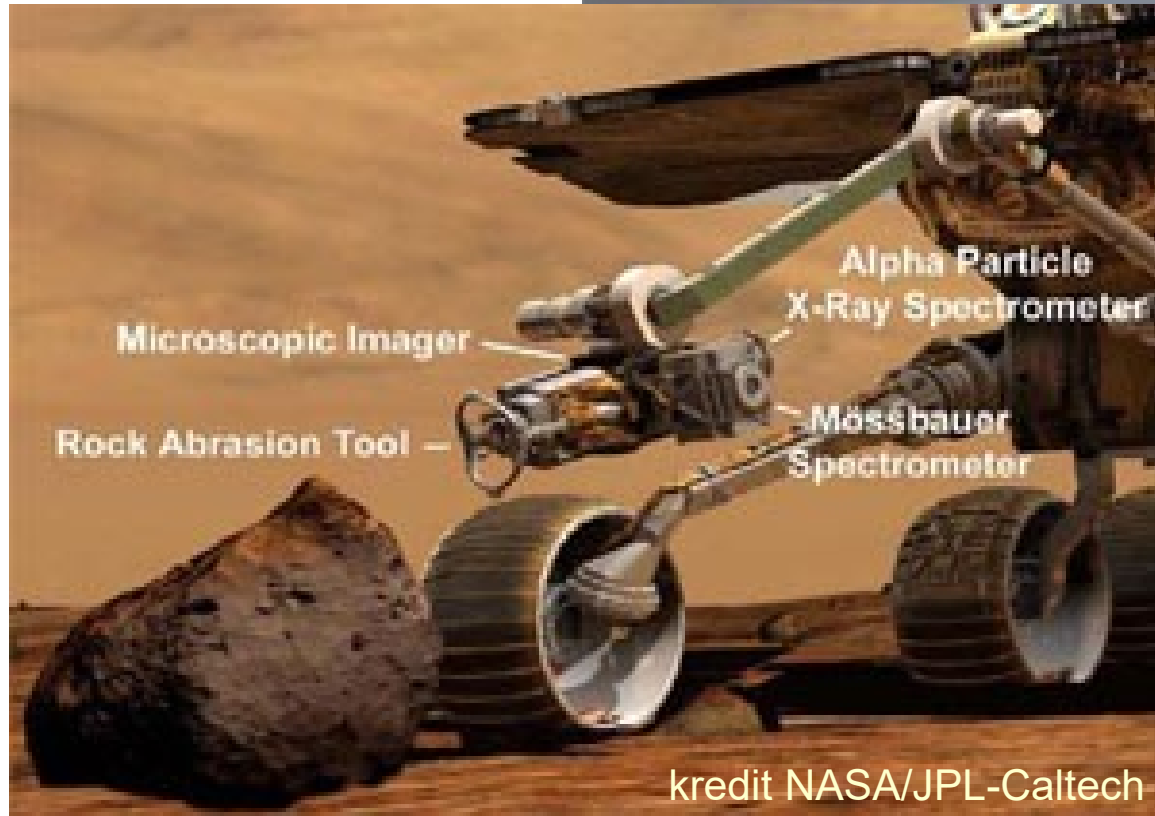
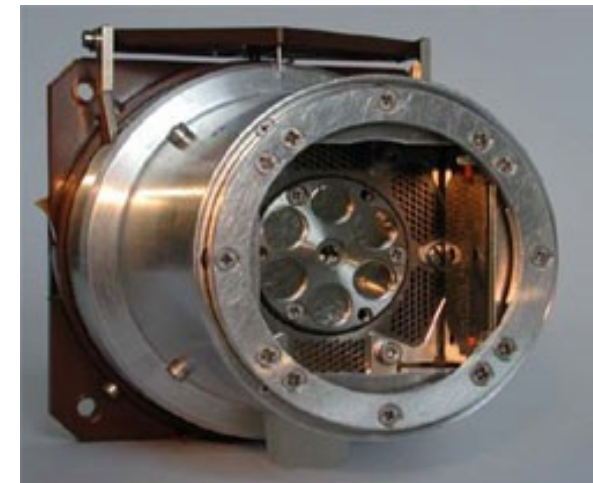
- zábery s rôznymi vlnovými dĺžkami
- použitie filtrov
- identifikácia minerálov

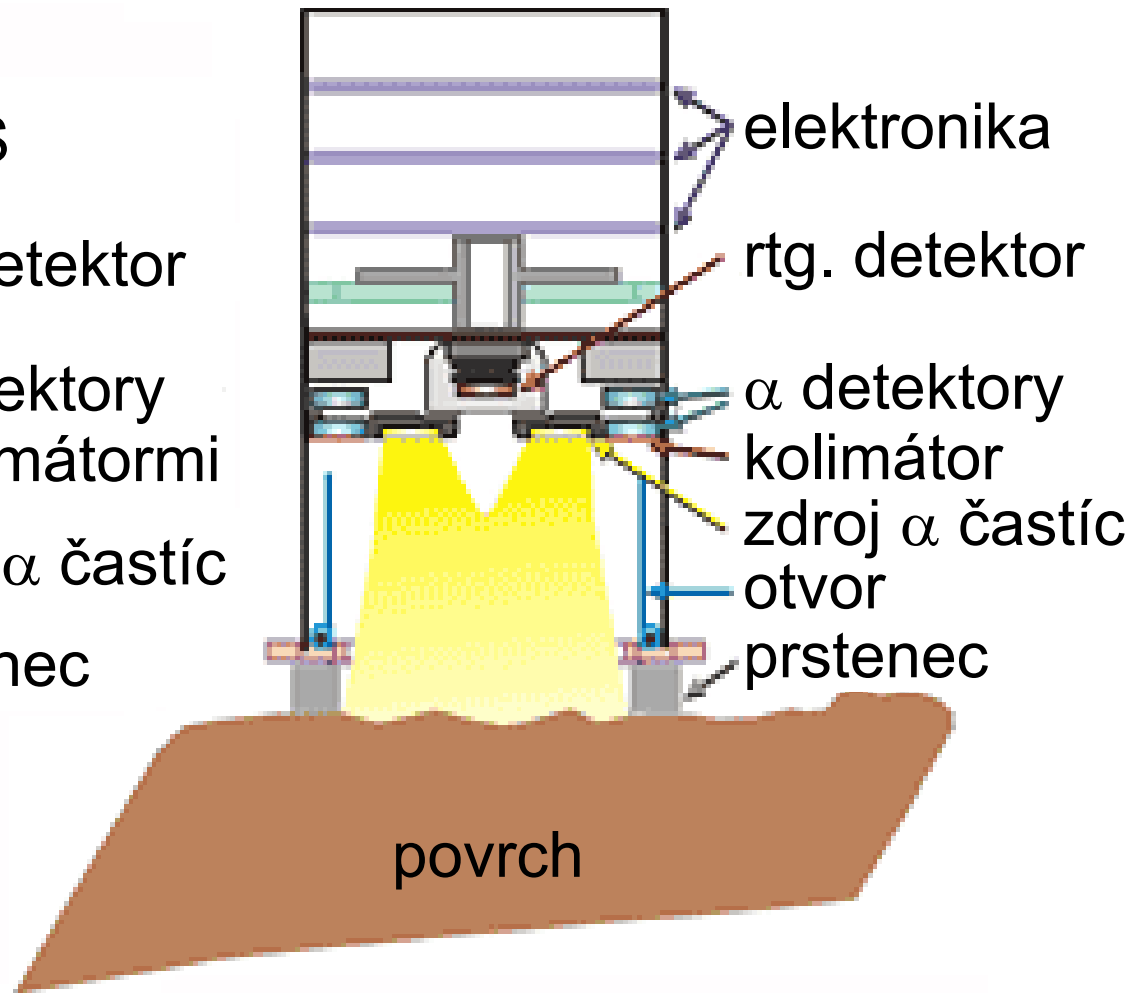
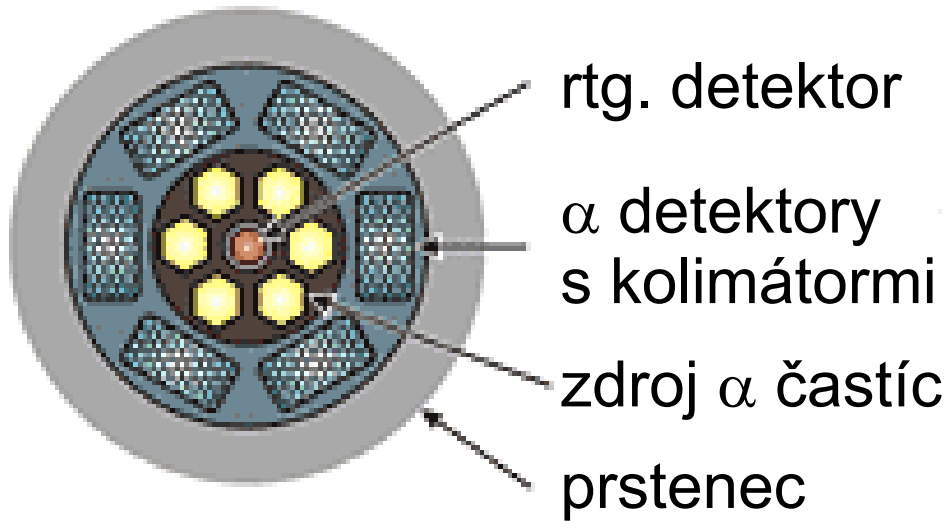
PIXE na Marse

- APXS = Alpha Particle X-ray Spectrometer
  - ^{244}Cm zdroj α častíc na excitáciu rtg. žiarenia
    - umelo pripravený, $\tau_{1/2} = 18.1$ r, $E_{\alpha} = 5.9$ MeV
  - Si detektor

- dva módy excitácie
  - α častice – **PIXE**
    - ľahké prvky (Na - Ca)

  - L žiarenie Pu – **XRF**
    - ťažké prvky (Ca - Zr)

- detekcia Cl, Br, S
  - zo solí po odparení vody (?)

APXS spektrometer

pohľad spredu na APXS

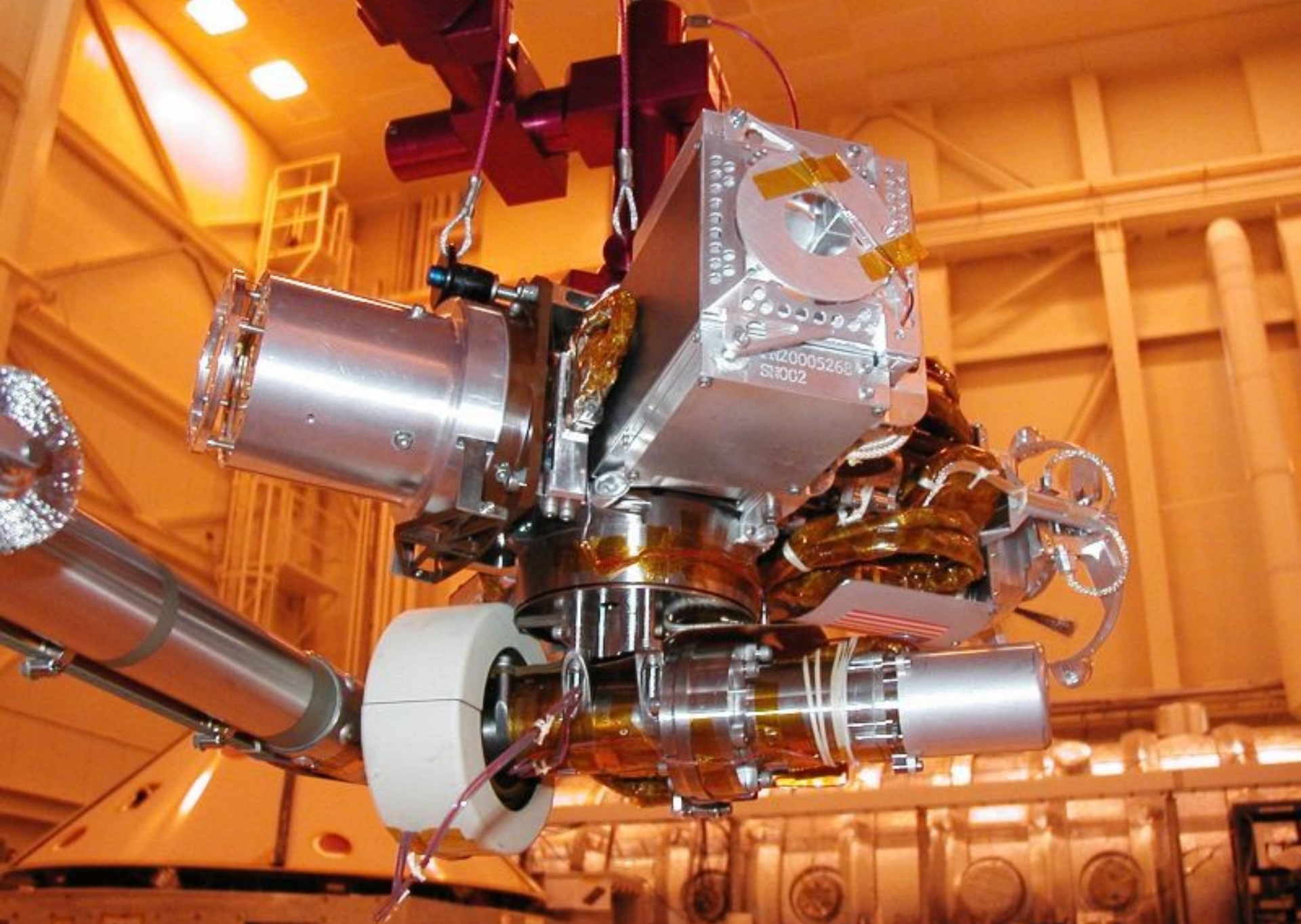
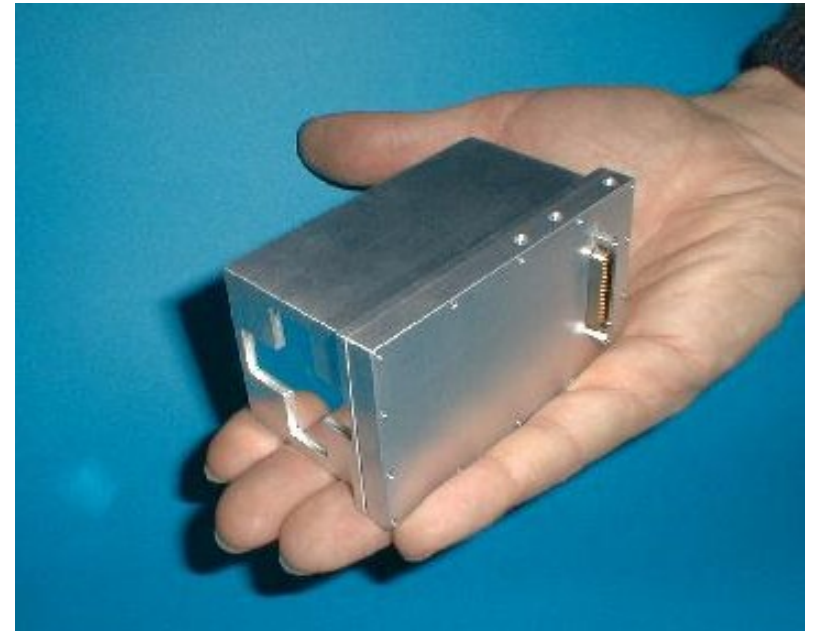
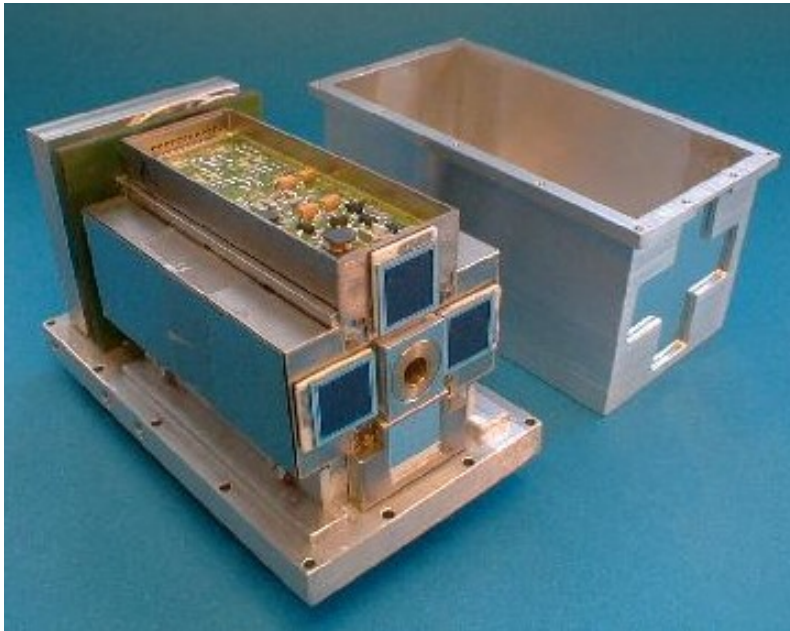

foto NASA/JPL-Caltech

Mössbauerov spektrometer

- **M**iniaturized **MOS**sbauer Spectrometer – **MIMOS II**
  - hmotnosť < 500 g
  - spotreba energie < 3 W
  - trvácnosť ~ 6 mesiacov
  - žiarič $^{57}\text{Co}/\text{Rh}$

Pracovný deň MER – sol

- napájanie solárnymi panelmi → aktivity len cez deň
- príjem pokynov zo Zeme (anténa vysokého zosilnenia)
- sekvencia povelov pre činnosti počas dňa
- poobede: prenos dát na Zem prostredníctvom 2 satelitov
- analýza údajov + plánovanie aktivít na ďalší deň

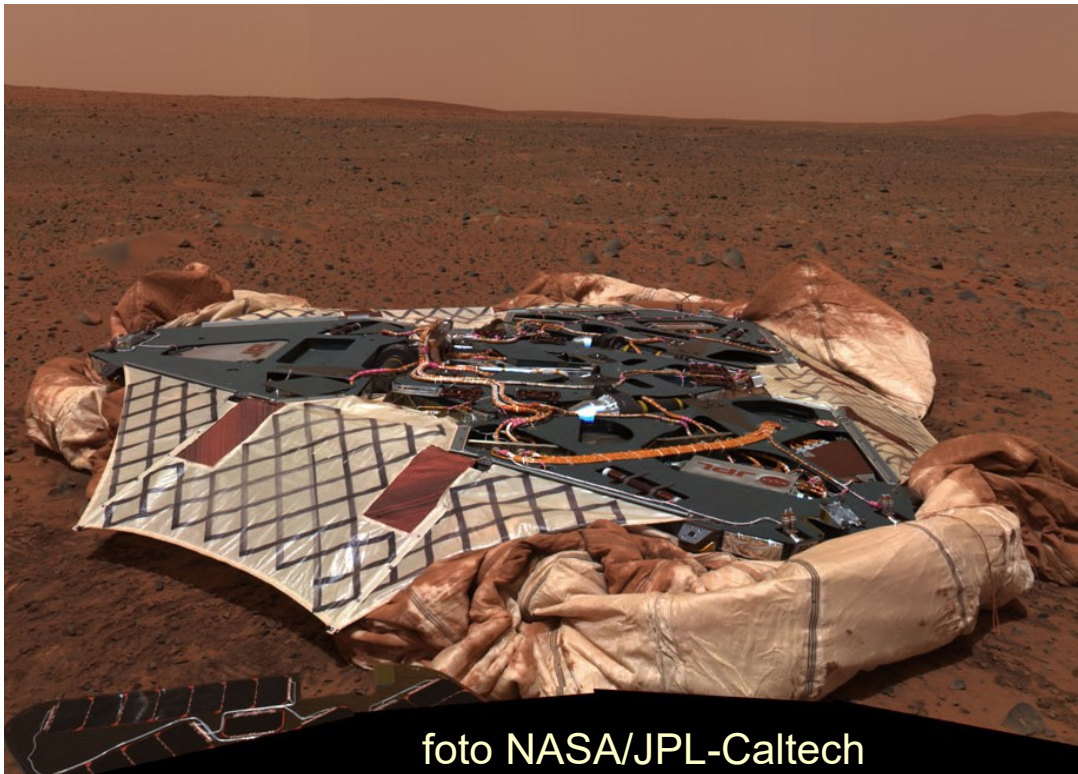

foto NASA/JPL-Caltech

Solárne panely

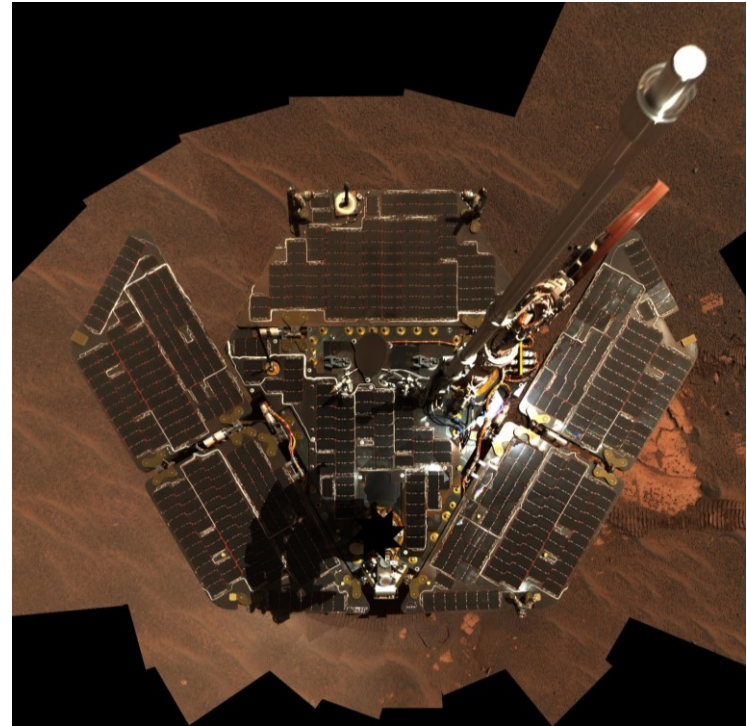
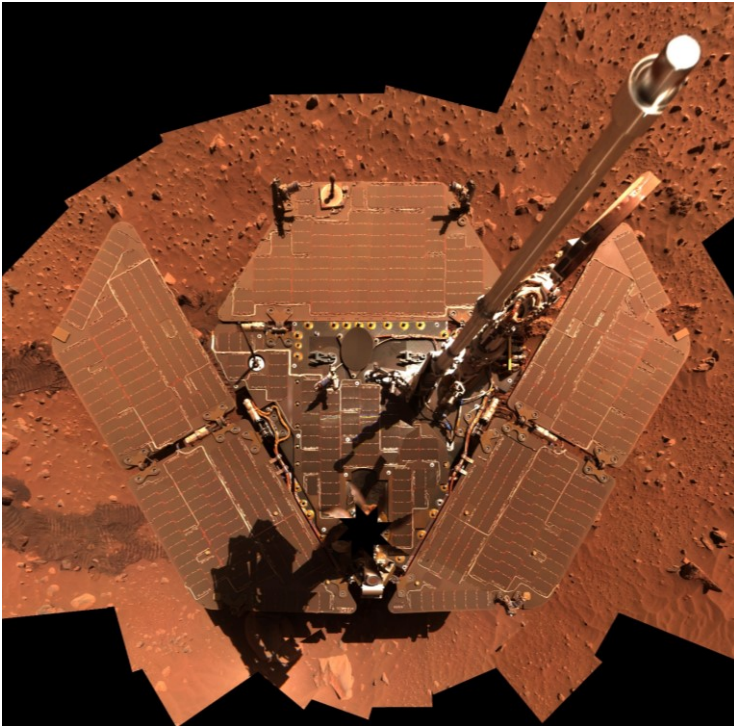
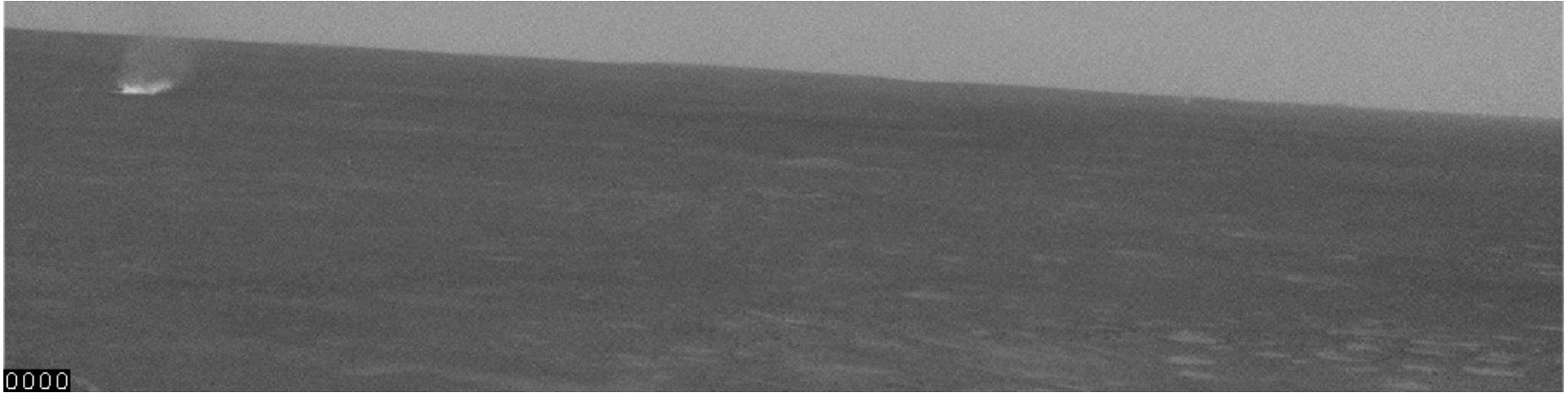

foto NASA/JPL-Caltech

Aktivity MER

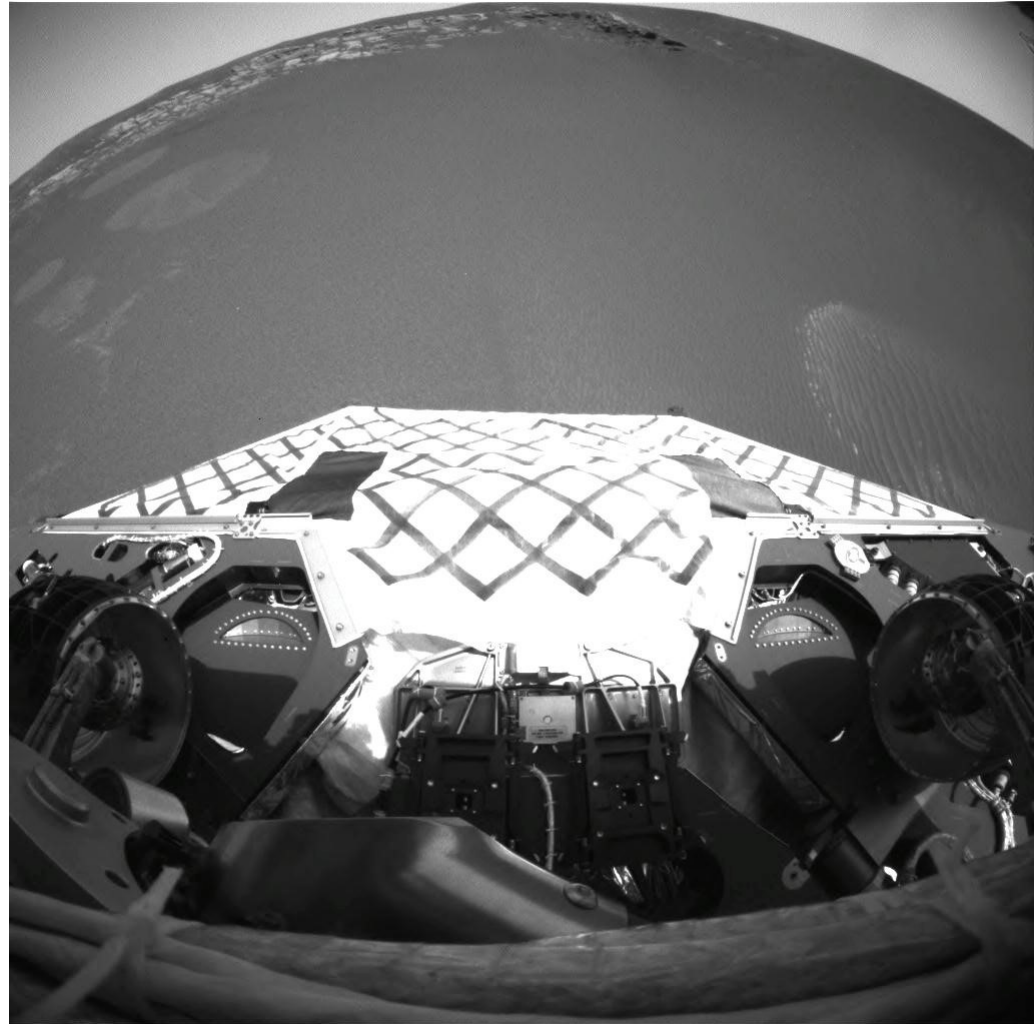
- zber panoramatických záberov pomocou PANCAM a Mini-TES → výber ďalších cieľových oblastí
- merania pomocou vedeckých zariadení na IDD
  - výber oblasti pomocou mikroskopického zobrazovača
  - úprava povrchu brúsením
  - meranie pomocou APXS alebo Mössbauerovho spektrometra
  - zloženie výsuvného ramena pred ďalším pohybom
- presun MER do ďalšej pozície
- výber vhodného miesta na noc (a hlavne zimu)
  - teplota
  - slnečný svit

foto NASA/JPL-Caltech

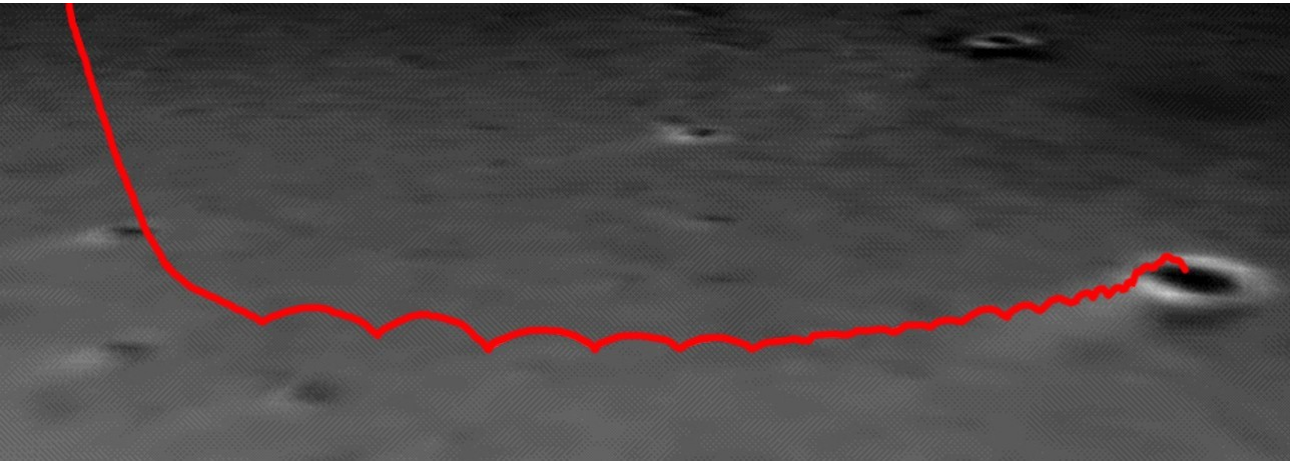
MER-A Spirit

- plánovaná doba životnosti:
90 sol (~ 150 dní)
  - zdroj energie – solárne články
  - 11.8.2007 – dlhšia činnosť ako Viking 2 (1 282 sol)
- posledná komunikácia:
22.3.2010 (2 210 sol, ~ 6 r)
- prejdená vzdialenosť:
7 730.50 m
(plánovaných 600 m)
- prenesených
128 224 obrázkov

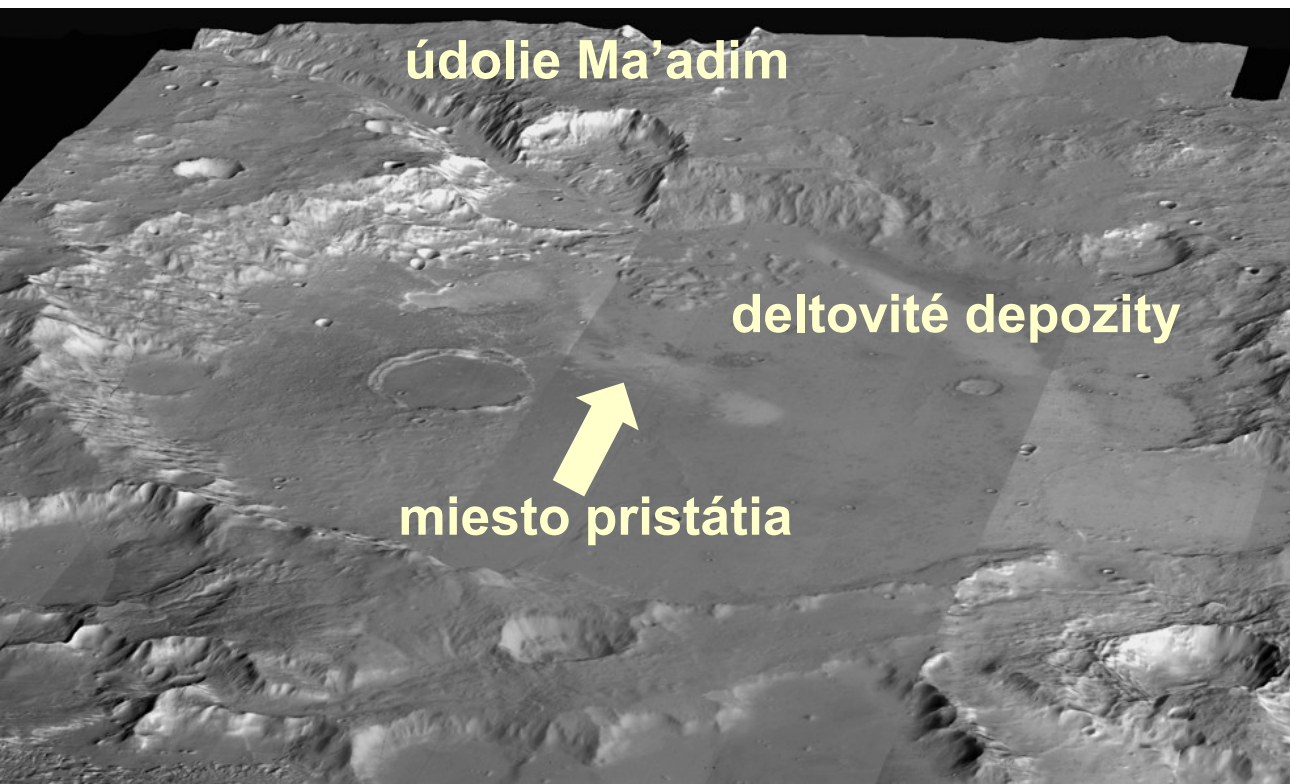

Kráter Gusev

- 19 odskokov
- priamo do jamky

- priemer ~ 160 m

Prvá farebná fotografia z Marsu

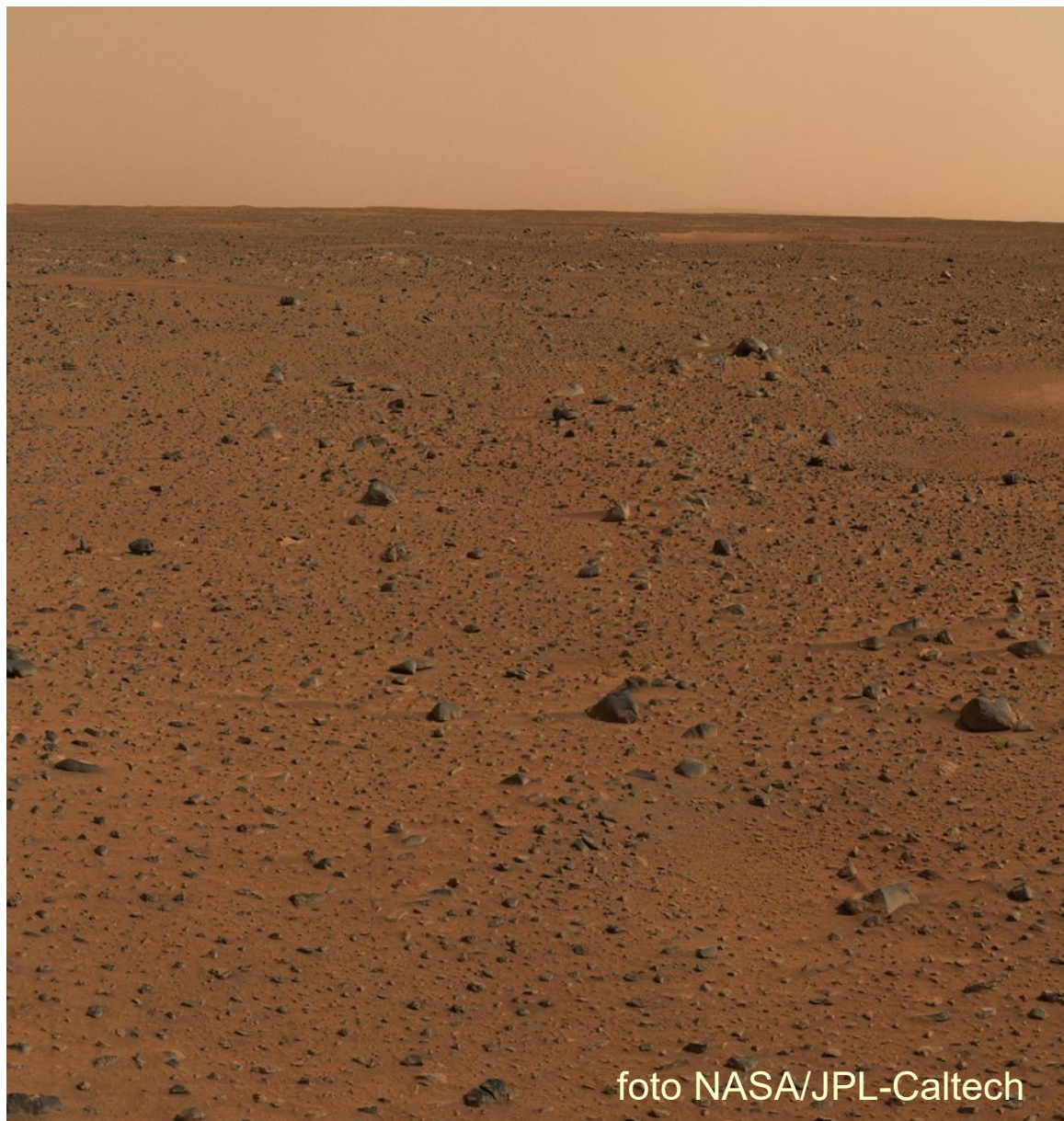
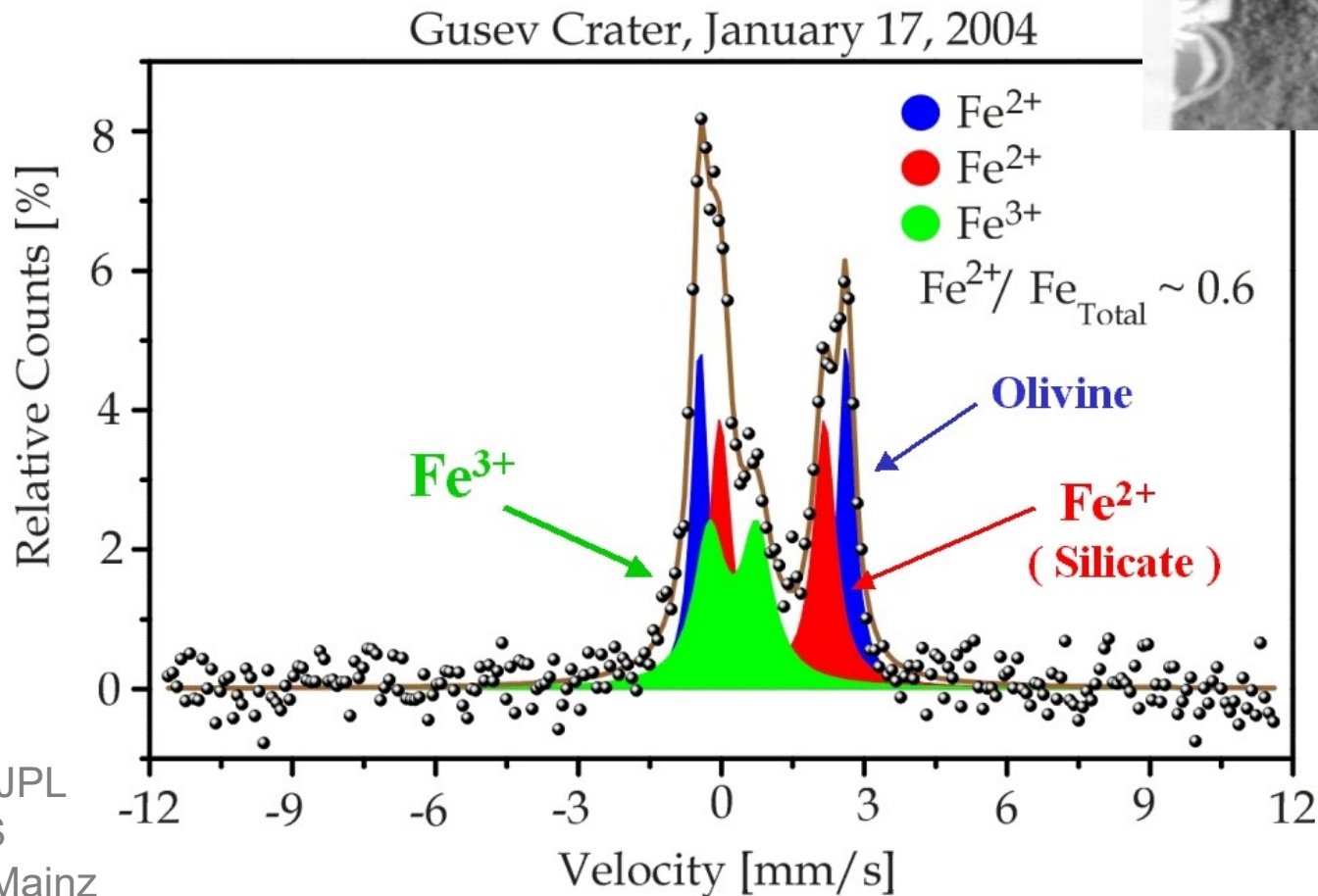

foto NASA/JPL-Caltech

Prvé Mössbauerove spektrum pôdy Marsu

- olivín
  - bežne sa nachádza na Zemi (vyvretá hornina)
- nie zvetrané alebo chemicky pozmenené horniny

Skaly na Marse

- deltovité depozity → Adirondack
- vulkanická hornina

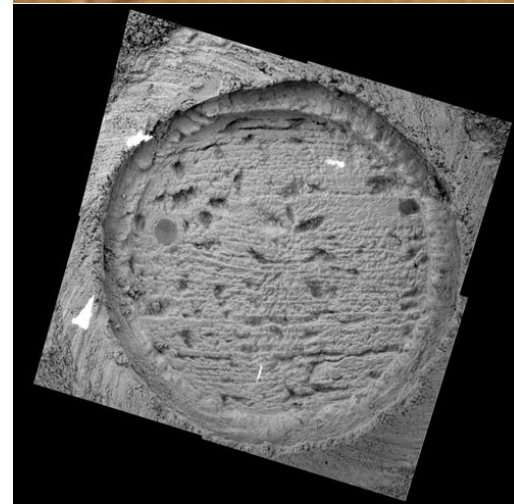
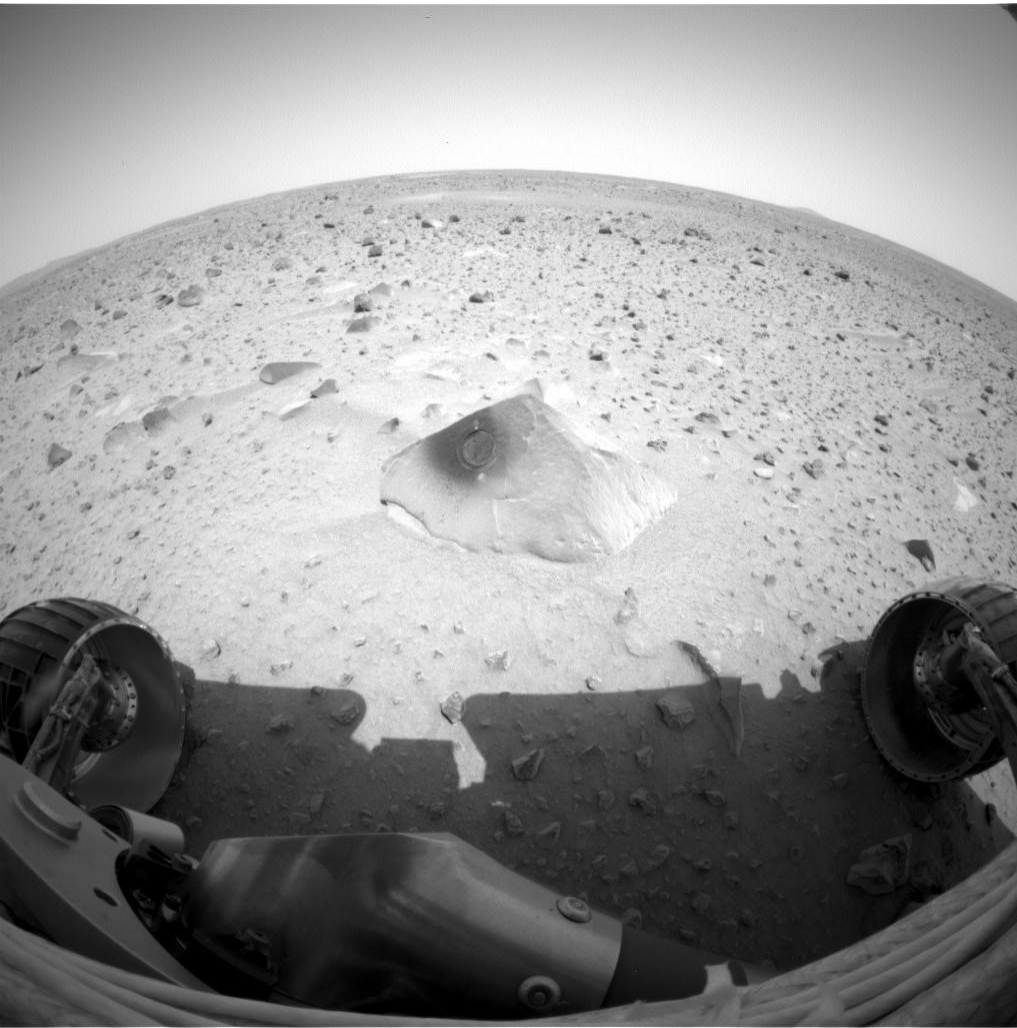
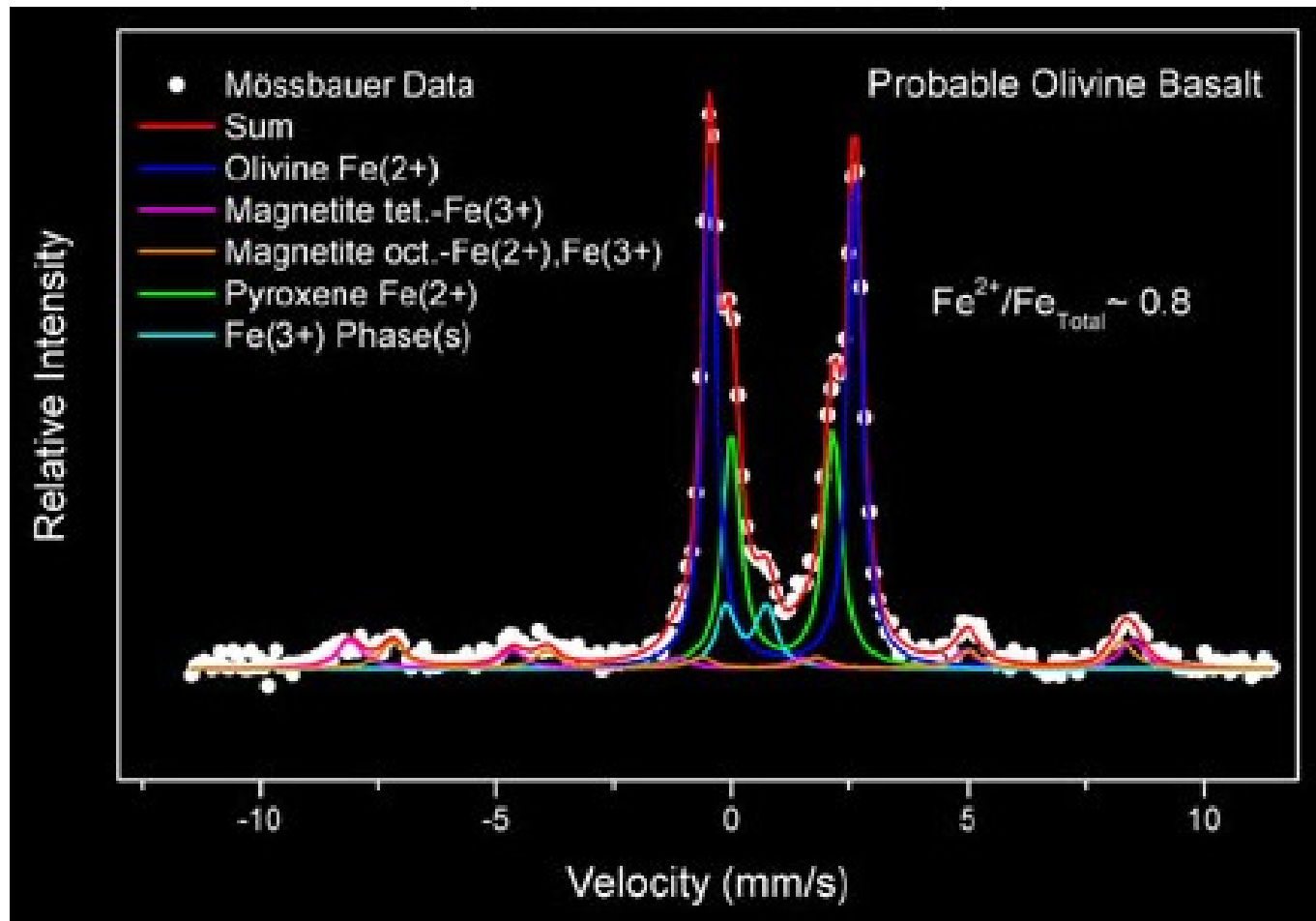

foto NASA/
JPL-Caltech

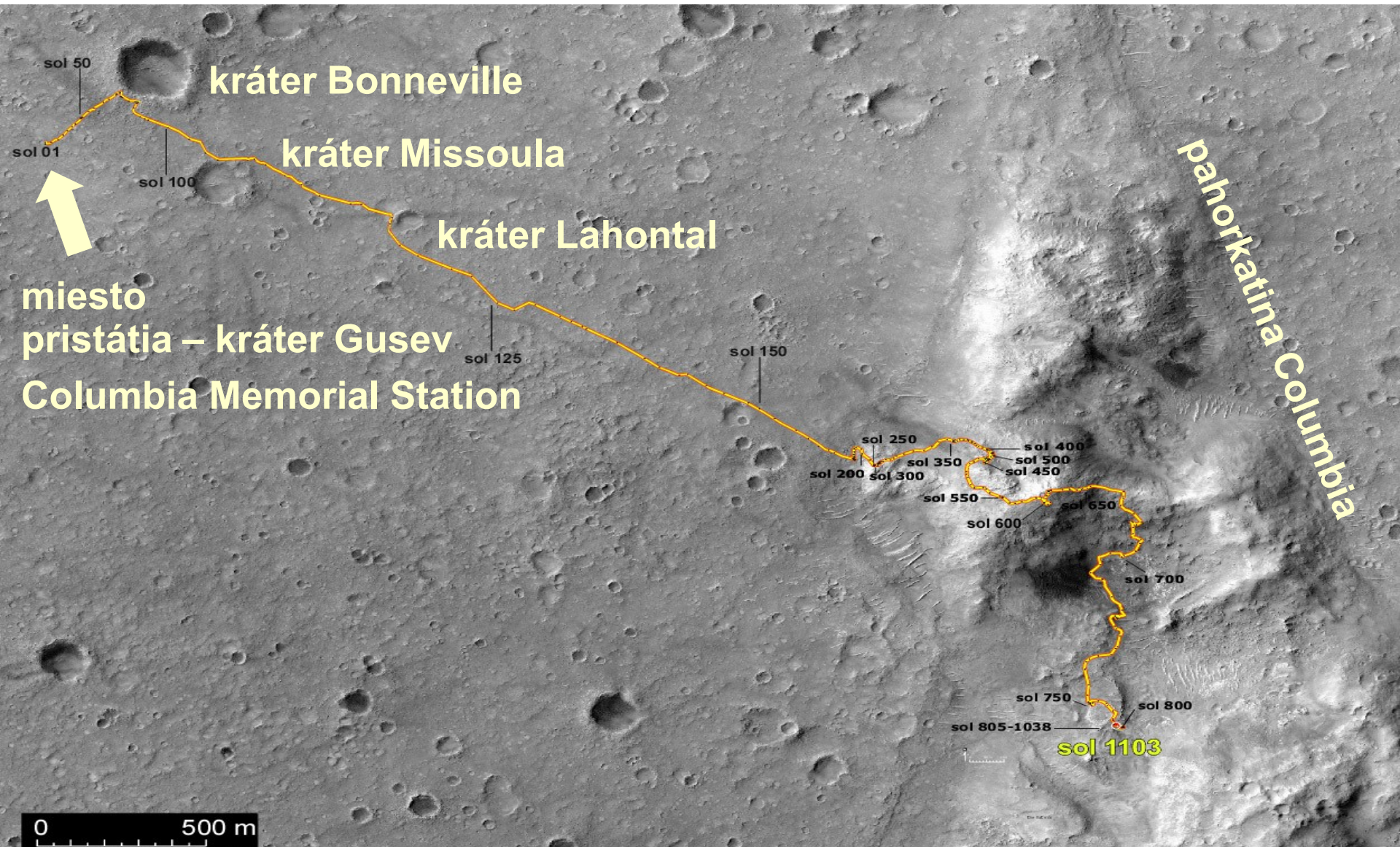
Prvé Mössbauerove spektrum skaly z Marsu

- olivínový bazalt
  - bazalt: magnetit, pyroxén
  - fázy obsahujúce Fe^{3+}

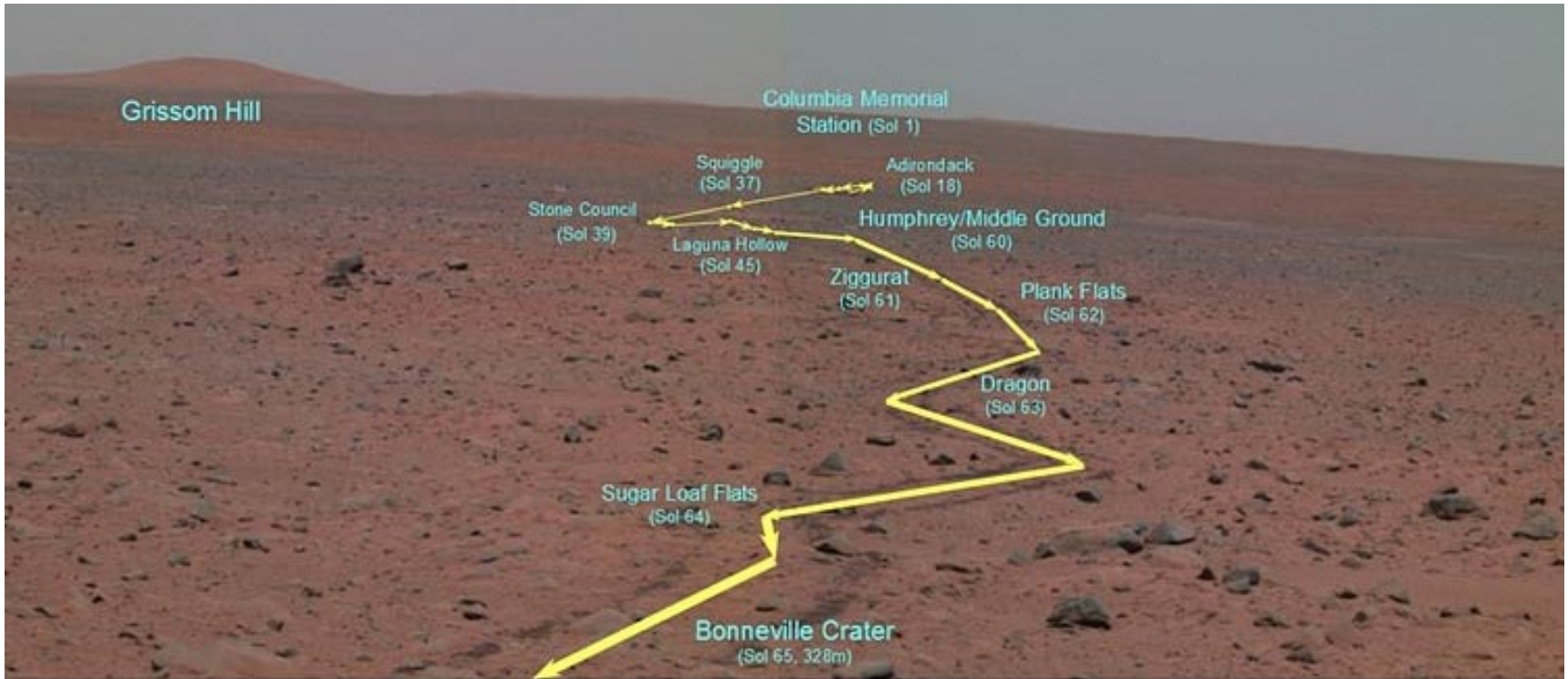

Trasa MER-A Spirit

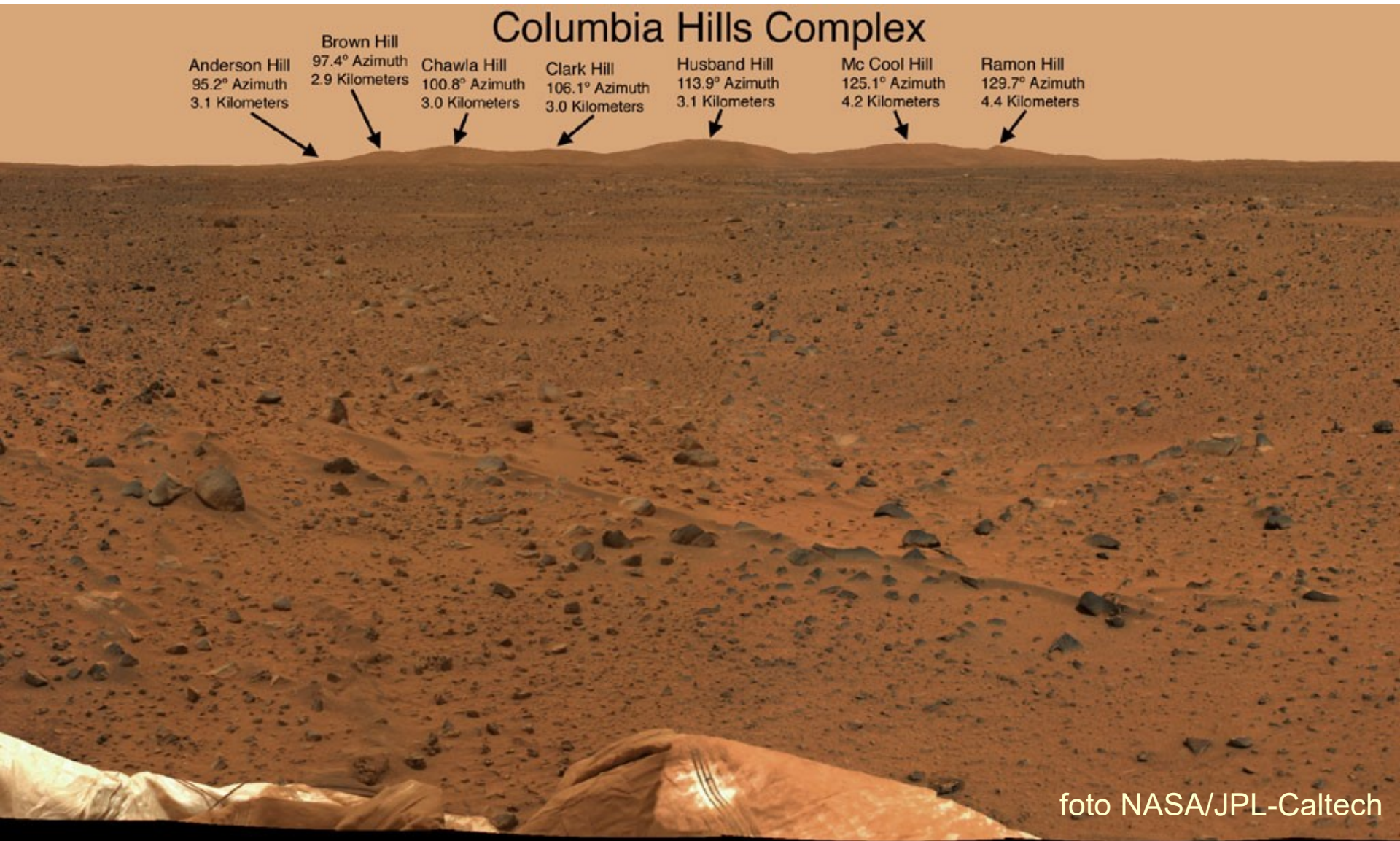

Kráter Bonneville

Columbia Hills

Columbia Hills Complex

- Anderson Hill
95.2° Azimuth
3.1 Kilometers
- Brown Hill
97.4° Azimuth
2.9 Kilometers
- Chawla Hill
100.8° Azimuth
3.0 Kilometers
- Clark Hill
106.1° Azimuth
3.0 Kilometers
- Husband Hill
113.9° Azimuth
3.1 Kilometers
- Mc Cool Hill
125.1° Azimuth
4.2 Kilometers
- Ramon Hill
129.7° Azimuth
4.4 Kilometers

Skaly na pahorkatine Columbia

- PANCAM s filtrami 753 nm, 535 nm a 432 nm

foto NASA/JPL-Caltech

Biely materiál

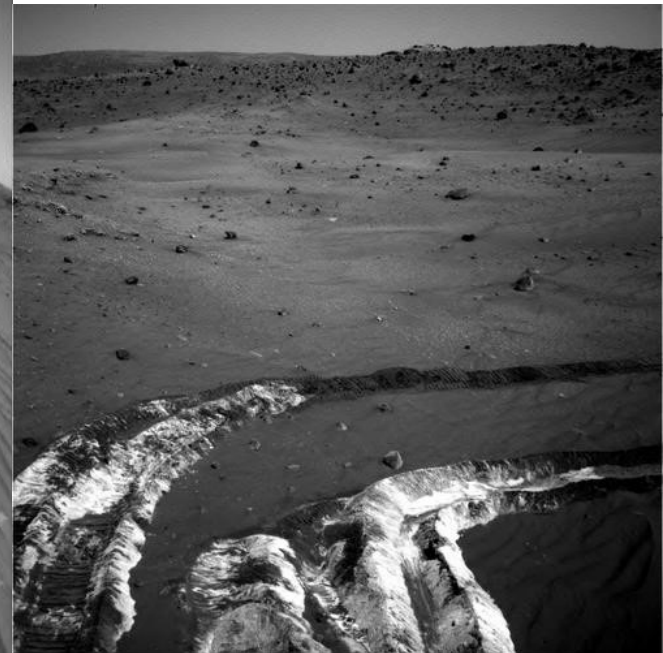

foto NASA/JPL-Caltech

Najbielejší zaznamenaný materiál

- nepravé farby sú vytvorené pomocou filtrov 753 nm, 535 nm a 432 nm
- soli s dominantným obsahom Fe-sulfidov
  - prítomnosť vody v minulosti

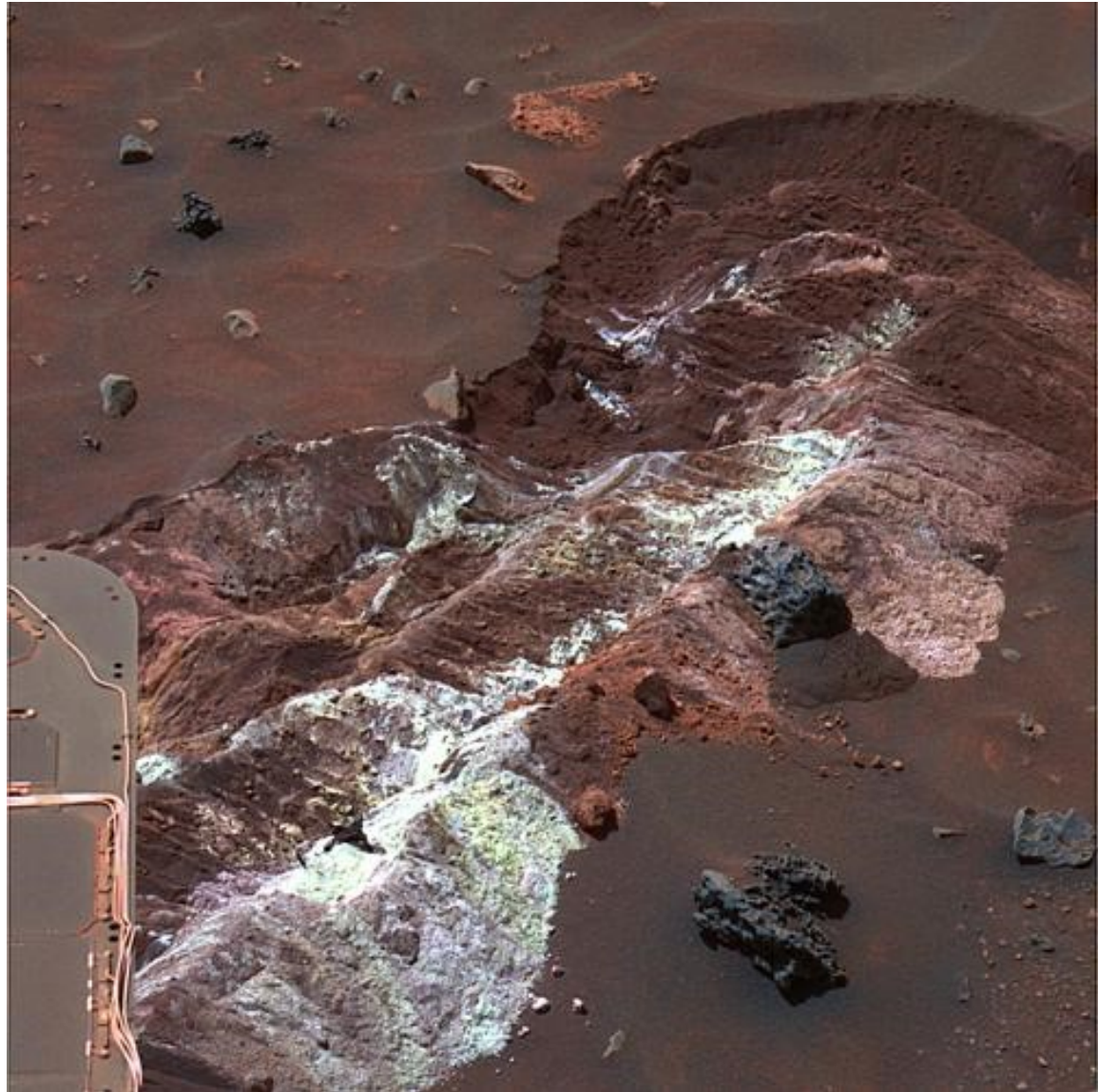

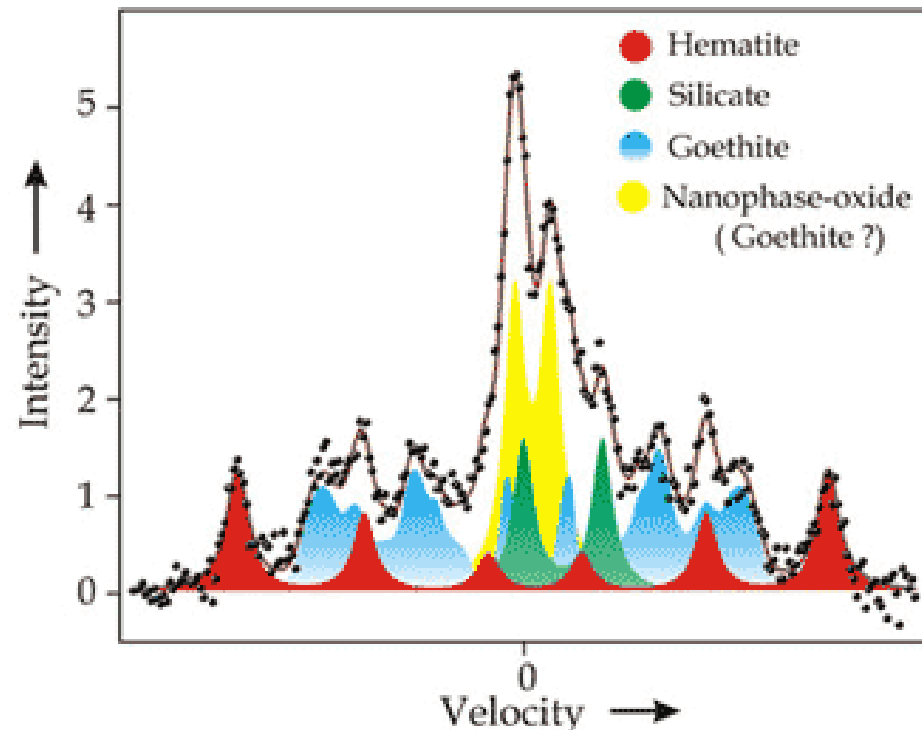
foto NASA/JPL-Caltech

Pahorkatina Columbia

- prítomnosť goethitu $\alpha\text{-FeOOH}$
- tvorba len v prítomnosti vody

Mössbauer Spectrum of Clovis (200 - 220K)

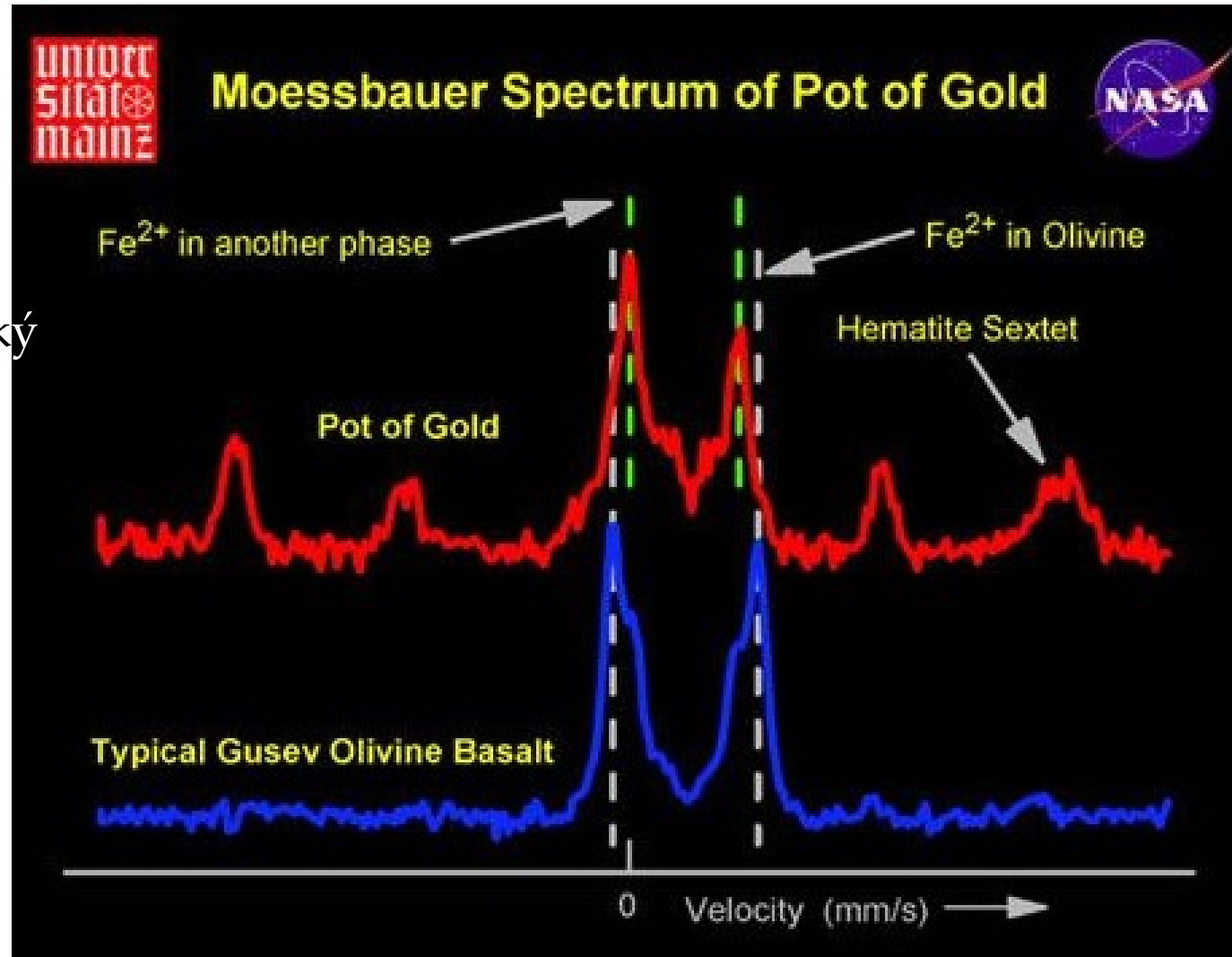
kredit: NASA/JPL
Cornell/USGS
University of Mainz

Prítomnosť hematitu (Fe_2O_3)

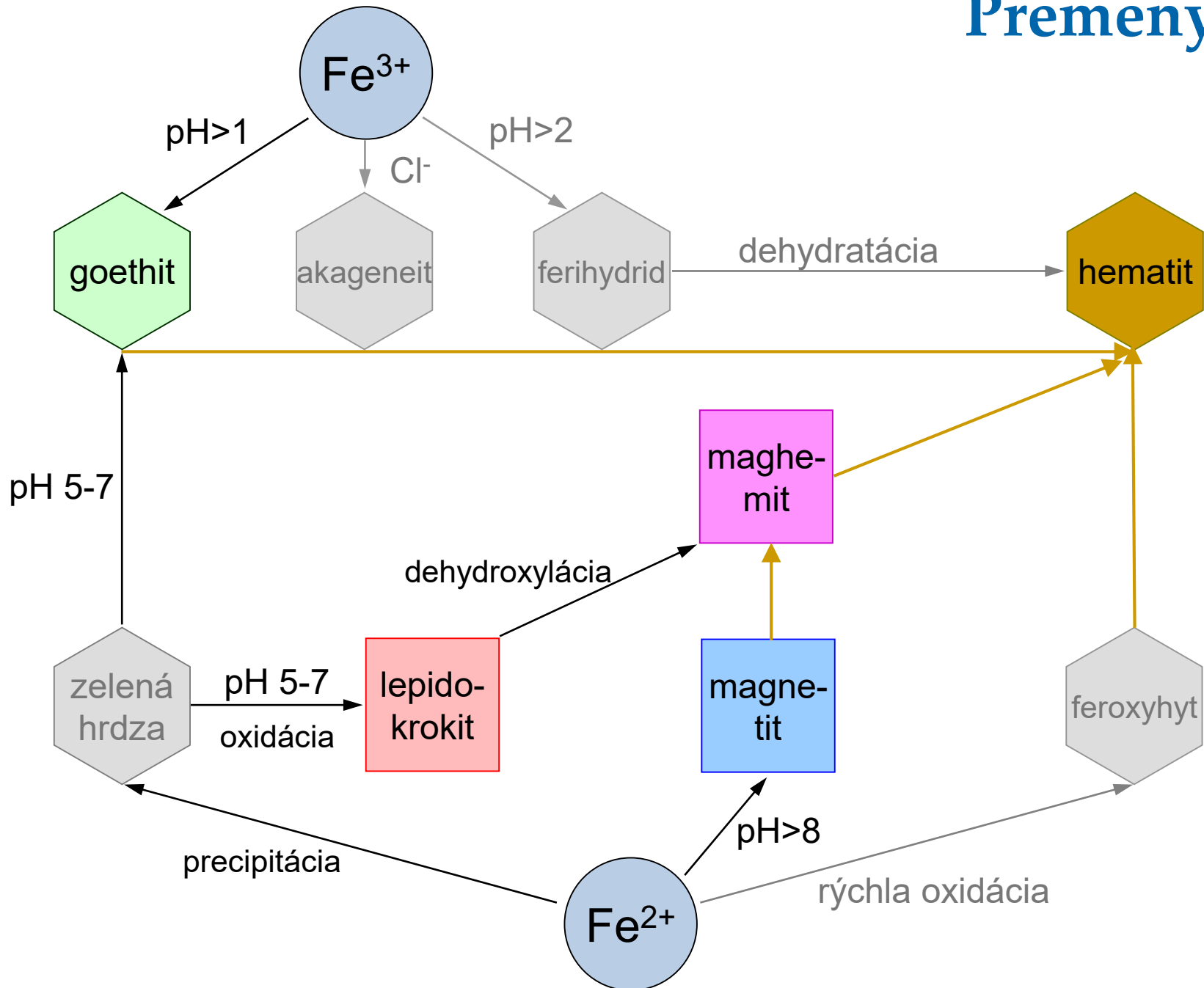
■ tvorba hematitu v:

- stojacej vode
- malom množstve horúcich tekutín (hydrotermický proces)
- vulkanických horninách

kredit: NASA/JPL
Cornell/USGS
University of Mainz

Premeny Fe

MER-B Opportunity

- plánovaná doba životnosti:
90 sol (~ 150 dní)
  - zdroj energie – solárne články
  - dlhšia činnosť ako Viking 2 (2 245 sol)
- komunikácia pokračuje:
16.1.2018 (4 970 sol),
> 14 rokov (!)
- prejdená vzdialenosť:
45.09 km
(plánovaných 600 m)
- prenesených
200 000+ obrázkov

foto NASA/JPL-Caltech

Miesto pristátia

- kráter Eagle, Meridiani Planum

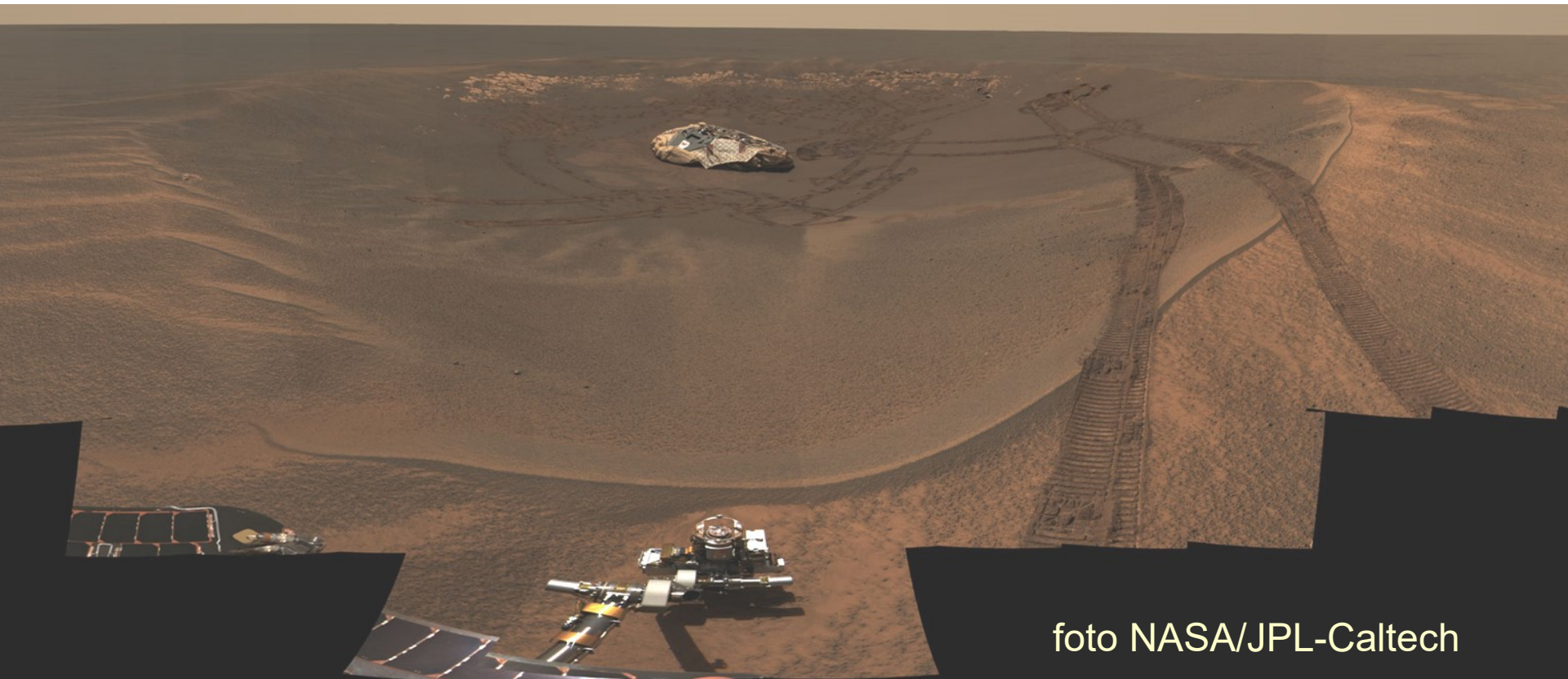
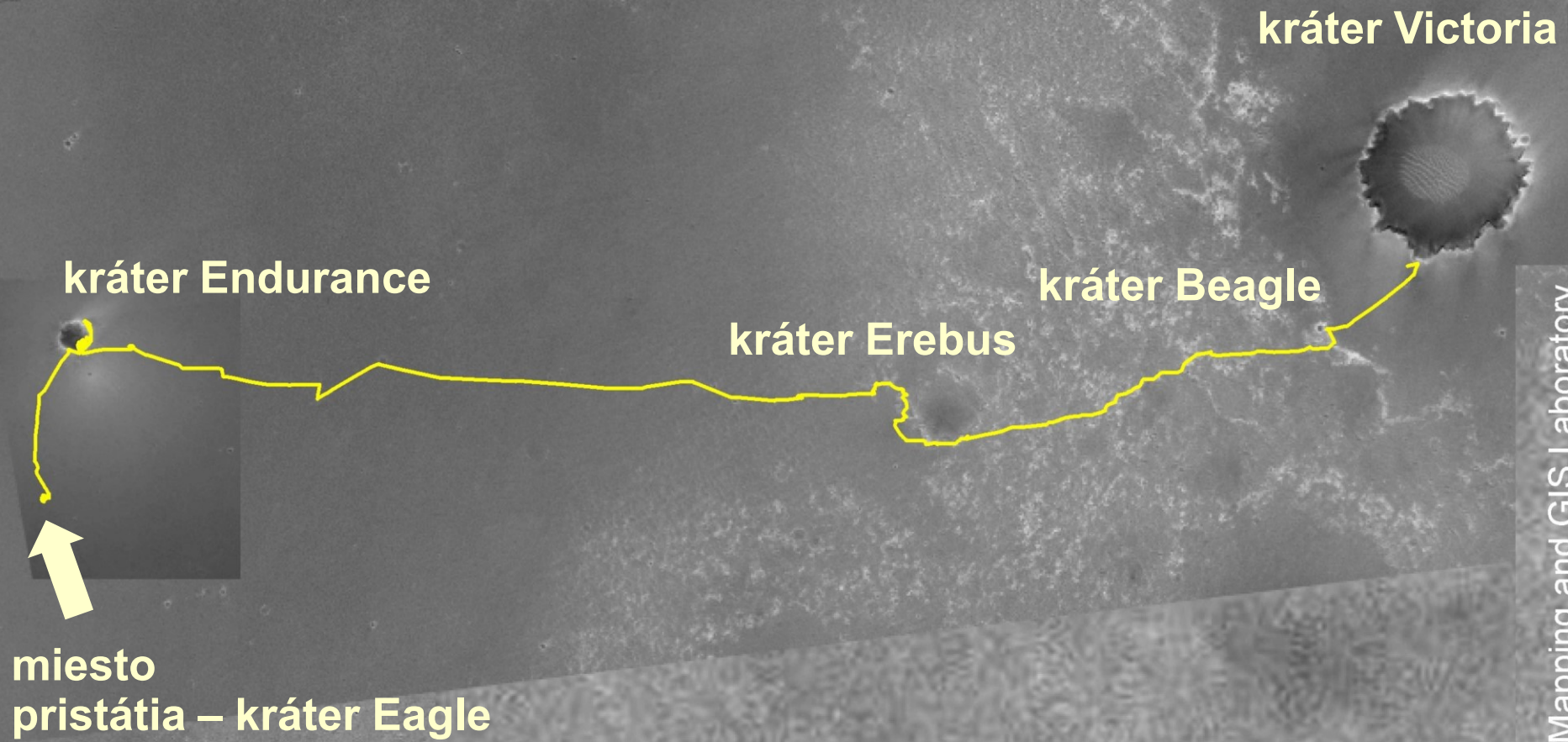

foto NASA/JPL-Caltech

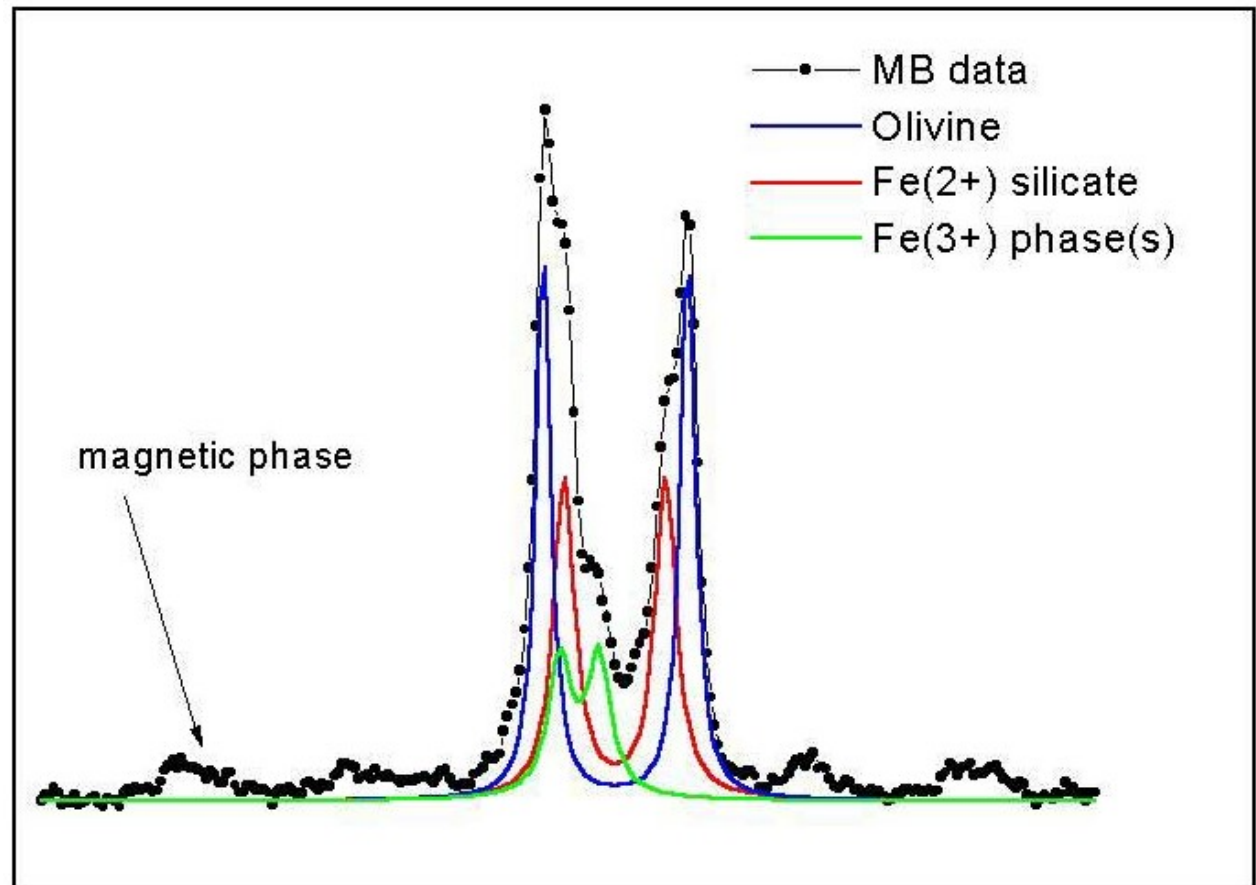
Trasa MER-B Opportunity

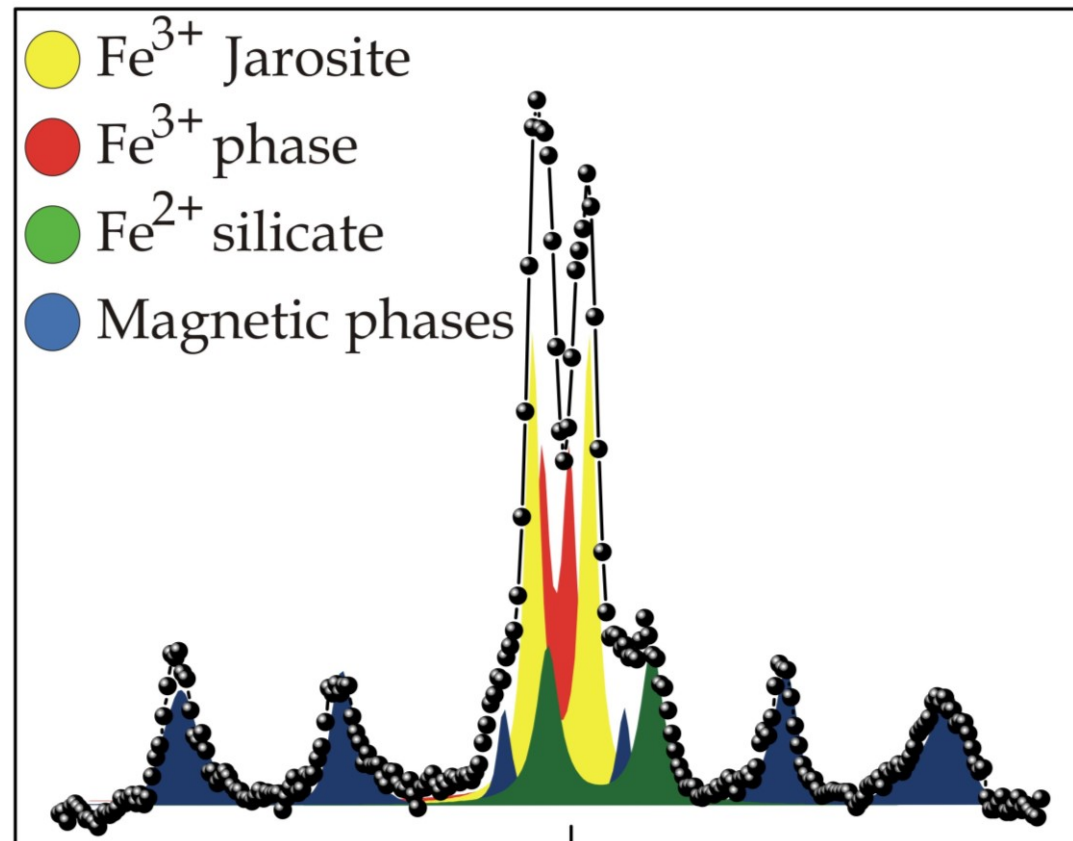
Prvé spektrum – pôda na Meridiani Planum

- prítomnosť olivínu (ako v kráteri Gusev)
  - vulkanická hornina, jemnozrnný bazalt
- ale aj magnetická fáza

Skaliská El Capitan (pri kráteri Eagle)

- jarozit: $(\text{K,Na})\text{Fe}_3(\text{SO}_4)_2(\text{OH})_6$
  - obsahuje vodu (vo forme hydroxyly) ako súčasť štruktúry
- indícia existencie vodou riadených procesov na Marse

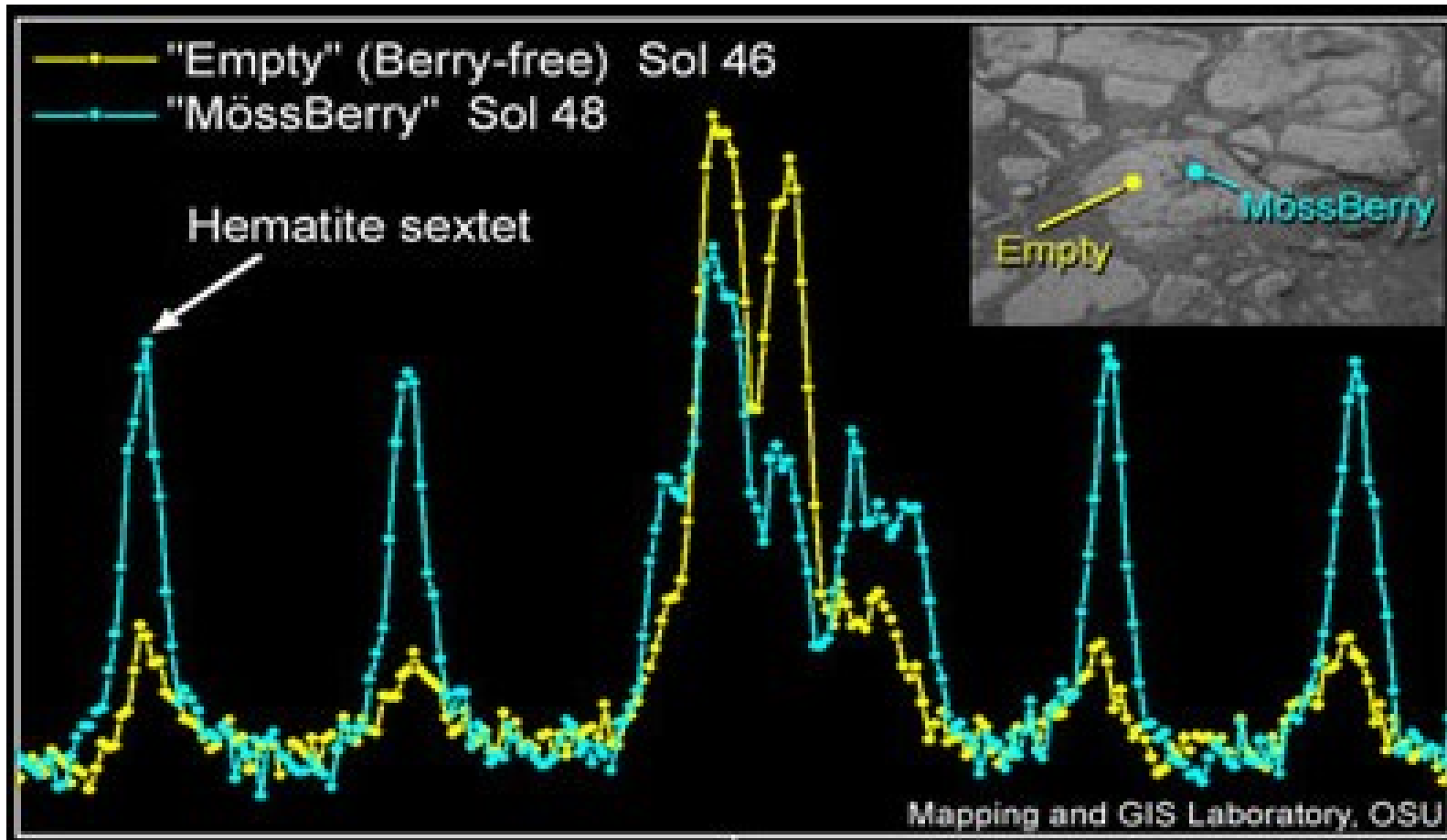

kredit: NASA/JPL
Cornell/USGS
University of Mainz

Berry Bowl – Miska bobúl'

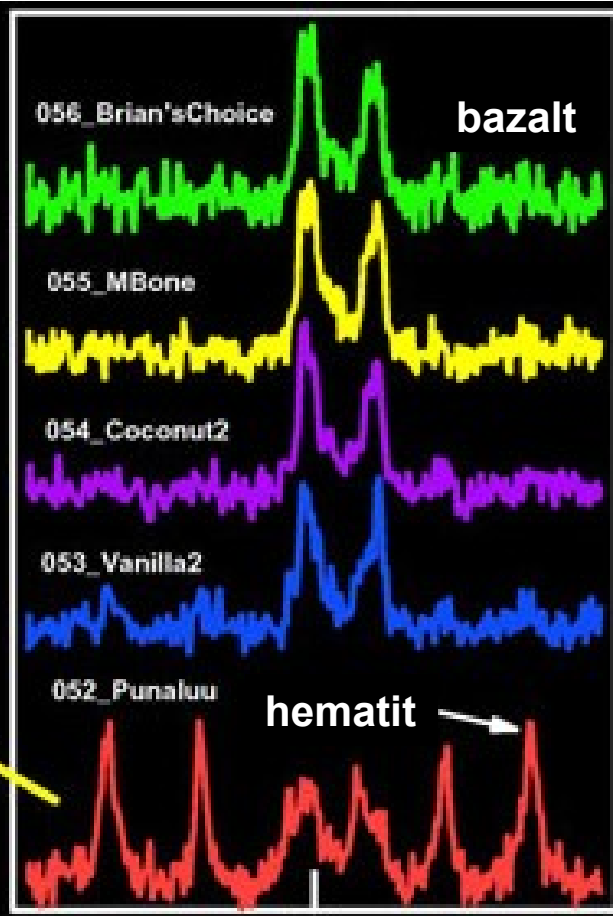
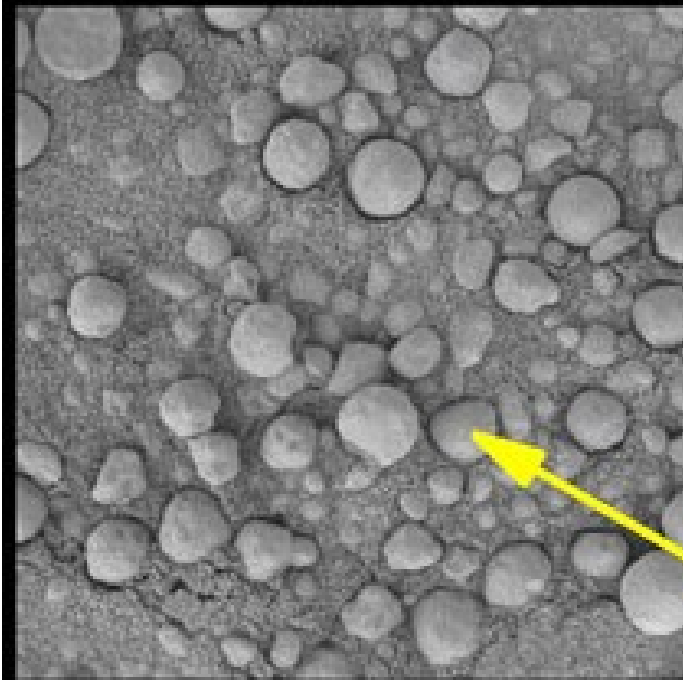
- Möss Berries plné hematitu (Fe_2O_3)
  - častá tvorba hematitu vo vodnom prostredí

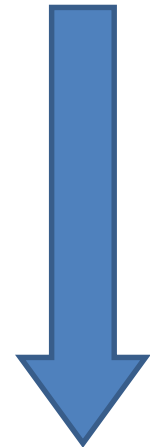
Horniny v kráteri Eagle

- dno krátera – vulkanický pôvod
- horný okraj – oblasti s vysokým obsahom hematitu

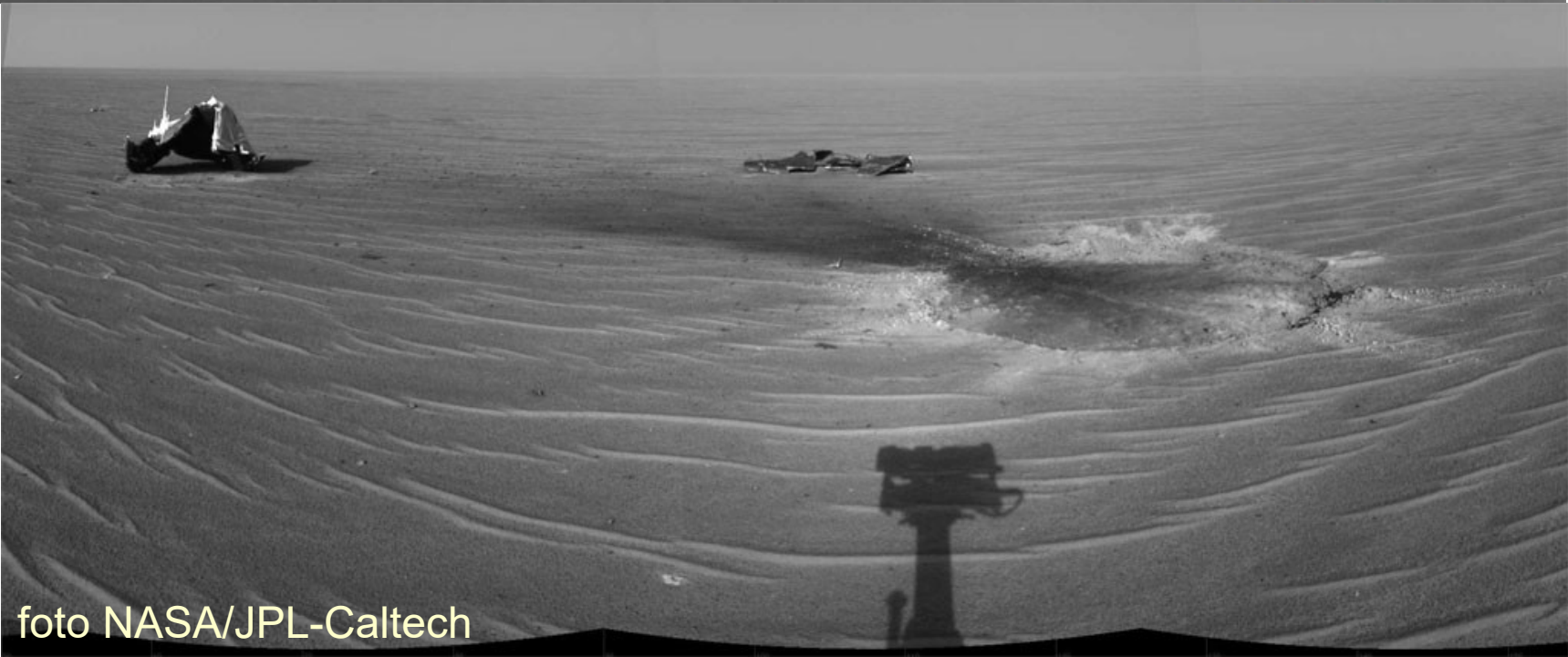
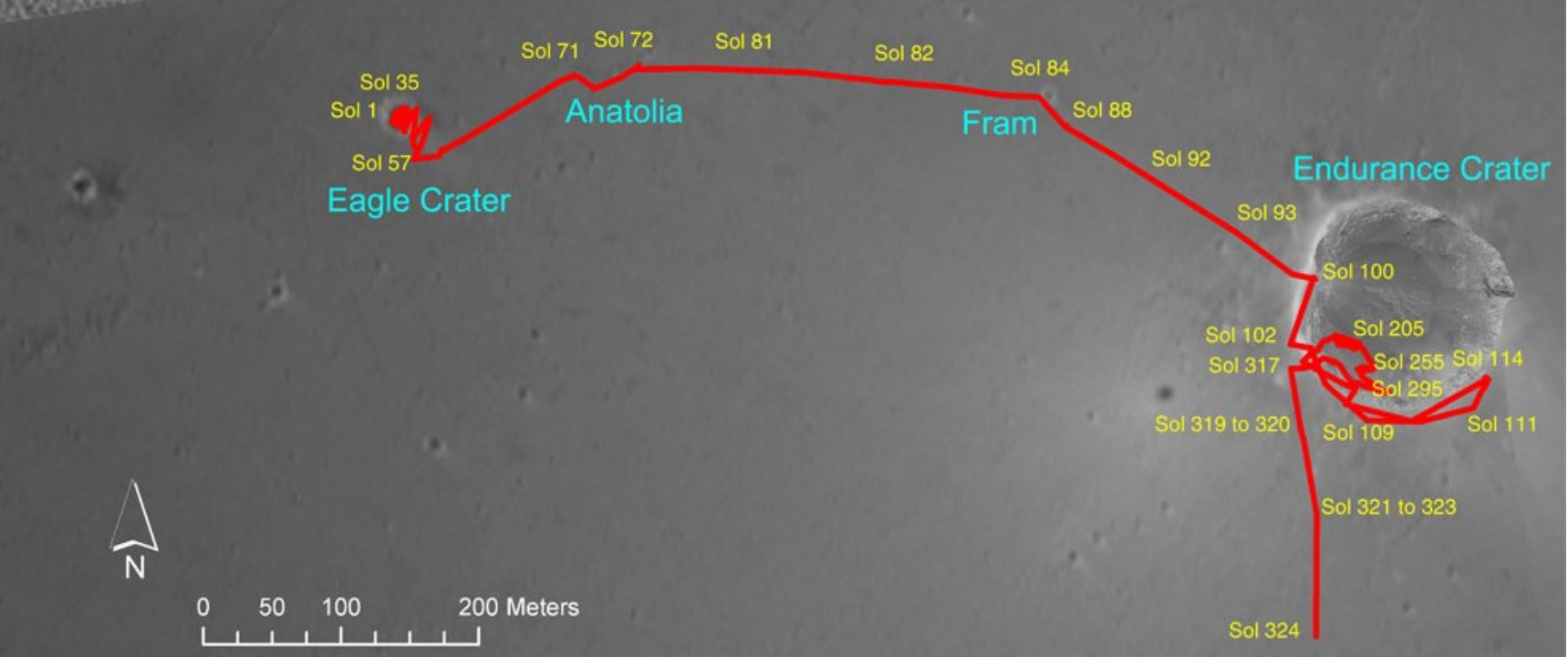
**mikroskopický obrázok
miesta zvaného Punaluu**

- dno krátera

- horný okraj

Trasa Opportunity

Tepelný štít

Identifikované minerály

■ primárne fázy:

- olivín $[(\text{Fe},\text{Mg})_2\text{SiO}_4]$
- pyroxén $[(\text{Fe},\text{Mg})\text{SiO}_3]$
- magnetit $[\text{Fe}_3\text{O}_4]$
  - hlavná magnetická fáza v pôde a skalách
- ilmenit $[\text{FeTiO}_3]$
- chromit $[\text{Fe}(\text{Cr},\text{Fe})_2\text{O}_4]$

Opportunity
Meridiani Planum

■ produkty premien:

- hematit $[\alpha\text{-Fe}_2\text{O}_3]$
- Fe^{3+} -sulfát
- npOx
- jarozit $[(\text{K},\text{Na})\text{Fe}_3(\text{SO}_4)_2(\text{OH})_6]$
- goethit $[\text{FeOOH}]$
  - obsahuje ekvivalent $\sim 10\%$ H_2O
  - vytvorí sa len v prostredí s obsahom H_2O

mineralogické markery
prítomnosti vody

Koniec

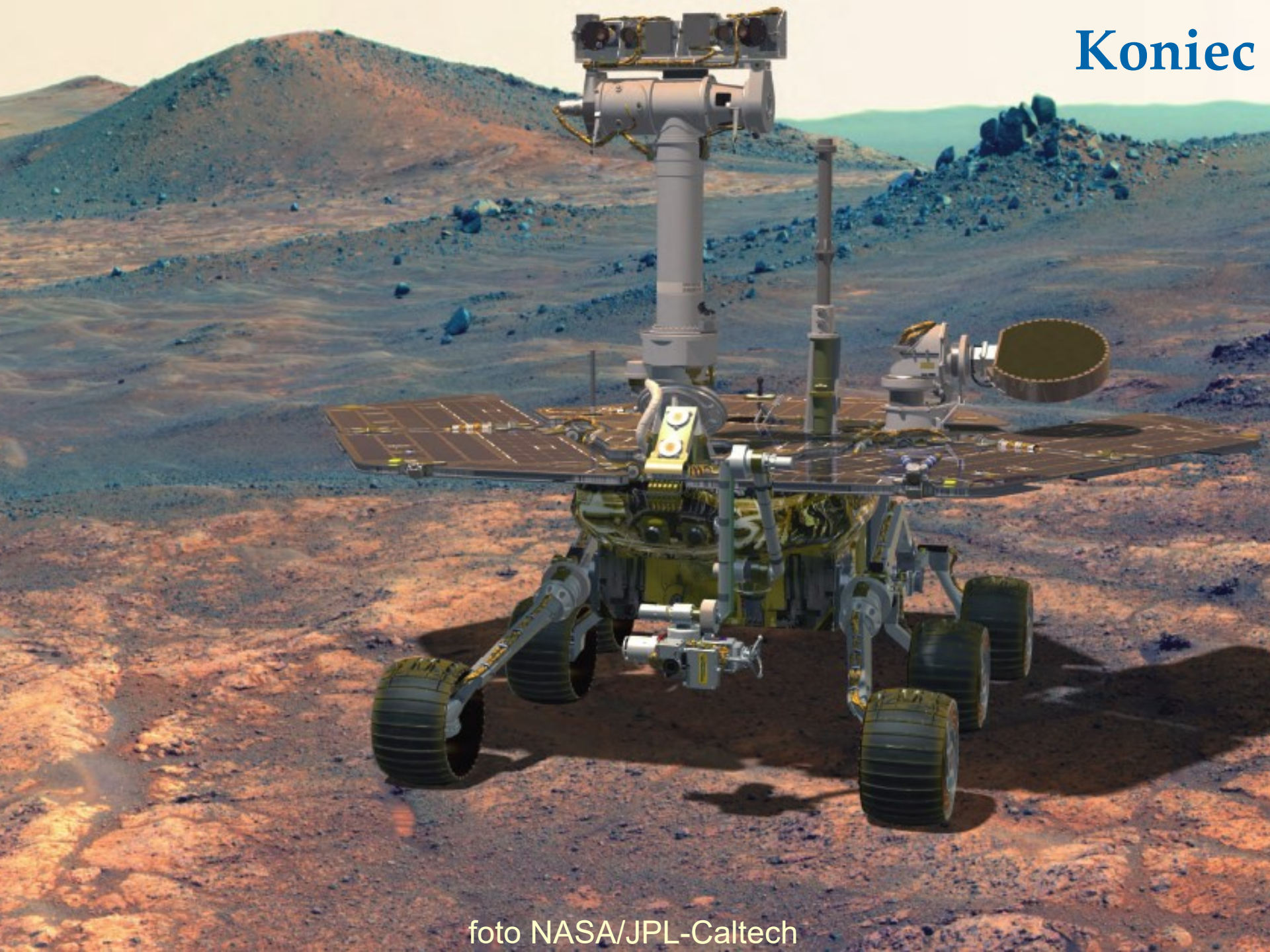

foto NASA/JPL-Caltech